Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 145 (11643) | 1981 чылдың июнь 23, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп

ЭКИ АЖААР, ҮРГҮЛЧҮ ХАЙГААРАААР

Хоорайлар болгаш суурлар чаагайжыдылгазы чыл дургузунда үргүлчүлээр үзүктел чок ажыл. Ооң баштайгы түлүк үези часкы чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга барык доозулган. Ленинчи коммунистиг субботникке белеткелдер үезинде болгаш ол чорупп турда, ооң соонда республиканың хоорайларынга, суурларынга болгаш чурттакчылыг черлеринге хөй муң ыяш болгаш чадаң үнүштер тарыттынган, хөй кудумчулар, оруктар, херимнер, штакетниктер чаарты кылдынган болгаш септеттинген. Чурттакчылыг черлер кышкы бок-күзүрүмден арыглаттынган.

Часкы чаагайжыдылга ажылдары Кызылга, Туранга, Хову-Аксы ажылчын суурга, Мөрен, Тээли, Чыргакы, Бүрен-Бай-Хаак, Алдан-Маадыр суурларга болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерге организастыг эрткен. Бо чылын бригадалар төптерин, фермаларны болгаш эвээш чурттакчылыг өске-даа черлерни чаагайжыдып ногаанчыдарынче кичээнгей салып турар апарганы малчыннарның болгаш механизаторларның амыдырал болгаш ажылдаар байдалдарын экижидеринге улуг идиг болур.

Социал хөгжүлдениң бир чугула кезээ болур чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының ужур-дузазын билбес удуртукчу-даа, хамааты-даа бисте чок деп чугаалап болур. Ынчалзажок хоорай, суурларның санитарлыг байдалынче, чаагайжыдылгазынче болгаш ногаанчыдылгазынче чер-чер Советтерниң күүскомнарының бо талазы-биле доктаамал комиссияларының, совхозтар, бүдүрүлгелер болгаш организациялар удуртукчуларының, коммунал-ажыл-агый черлериниң болгаш санитар албаның талазындан чогуур кичээнгей салбайн турар фактылар болганчок-ла илереп турар. Моон-биле кады бо айтырыгны Советтерниң сессияларынга, күүском хуралдарынга, коллективтерниң болгаш хамаатыларның хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып турза-даа, оларның шиитпирлериниң элээн хөйү күүсеттинмейн турарын демдеглээр херек.

Амгы үеде чаагайжыдылгада чугула айтырыг болза тарымал үнүштерни эки ажаап, хайгаараары, суггат-биле доктаамал хандырары болур. Ылангыя бо чылдың кандаашкынныг болуп турары чүгле көдээ ажыл-агый культураларынга эвес, харын чурттакчылыг черлерниң ногаан үнүштеринге база багай салдарлыг болуп турарынче Советтерниң күүскомнары, коммунал ажыл-агый черлери, коллективтер удуртукчулары кичээнгей салыры негеттинип турар.

Чамдык суурларда болгаш хоорайларда, оон иштинде Кызыл хоорайда, Ишкинде, Эрги-Барлыкта, Саглыда, Чаа Чаа-Хөлде Ак-Эрикте, Суг-Бажында дээш өске-даа черлерде тараан үнүштерниң ажаалдазынче, суггарылгазынче чогуур кичээнгей салдынмайн турарындан, тарымал ыяштар, скверлер, газоннар кадып турар дугайында сагыш човаан чагаалар редакцияга эвээш эвес кээп турар. Кызылдаң суггарылга машиналары чоокта чаа шимчеп эгелезе-даа, ажылы эки шуудаваан. Газоннарда, скверлерде суг дамчыдылгаларын харылаар коллективтер септеп, чаа кылып турзажок, ёзулуг суггат эгелевээн. Үстүнде адаттынган болгаш өске-даа суурларда тарымал үнүштерни бугасумун дамчыштыр суггарар арга турда оларны септеп, казып ажыглавайн турар. Херим-штакетниктерниң чогундан азы үрелгениниден ногаан ыяштарның үрелип турары хөй. Бо четпестерни чайладыры-биле чер-чер Советтери хөй-нитти организациялары-биле кады дарый хемчеглерни алыр ужурлуг.

Сөөлгү үеде чонуң сеткилинге таарышпайн, чурттакчылыг черлерниң аян-шинчизин үреп турар чүүл дээрге улуг-даа, бичии-даа суурларда ажыглалдан үнүп, ээн калып турар бажыңнар апарган. Шынап-ла оларны суур бүрүзүнде соңга-хаалгаларын ойбайтыр каапкан, херим, сарапча чок апарган, чанында бок-күзүрүм овааланы берген турарын бо-ла көрүп болур. Бир эвес бажың ажыглалдан үнген, үрелген азы ээлери каапкан чүве болза, оларны хамаарылгалыг организациялар ээлери дораан чайладыр азы септеп кылгаш, катап ажыглаар ужурлуг. Бо болза, ол черниң ээзи болуп турар Советтерниң башкарар болгаш сайгарар ажылы-дыр.

Советтерниң күүскомнарының болгаш санитар албаның хайгааралының болгаш контролюнуң кошкаандан хоорайлар, суурлар чаның долгандыр, харын-даа иштинде «чайгаар» чыылган боктар көвүдээн. Хоорай, суурларның тускайлаан бок төгер черлери чурумчуттунмаан ийикпе, харын-даа чамдыктарында чок. Бо ажылды чүгле «сезоннуг» үелерде эвес, а харын ону үргүлчү, планныг чорудары чер-чер Советтериниң күүскомнары чедип алыр болза эки.

Чаагайжыдылгага болгаш септелгеге көрдүнген акша-хөреңгилер чөп болгаш бүрүн ажыглаттынган турар ужурлуг. Эрткен чылын Тес-Хем, Бии-Хем болгаш чамдык өске-даа районнар тускайлаттынган хөреңгилерни четче шиңгээтпээн. Бо чылын ол сорулгага 2 млн. 600 муң ажыг рубль көрдүнген. Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозу, райкүүскомнар ол акшаларны долу шиңгээдип алырын, шын чарыгдаарын хандырары болгаш сан-хөө органнарын шыңгыы контрольдаар хүлээлгелиг.

КОМИССИЯ АЖЫЛДАП ЭГЕЛЭЭН

Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле ведомстволар аразының девискээр комиссиязы ССРЭ-ниң Күрпланының чанында ажылдап эгелээн. Ындыг комиссияның чугулазын эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге демдеглээн.

Комиссияның даргазы В. П. Курамин СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ комплекизин тургузар база хөгжүдер талазы-биле хемчеглерни холбаштырар кылдыр комиссияны партия болгаш чазактың шиитпири ёзугаар тургускан. Оон кол сорулгалары — министерстволарның, ведомстволарның киржилгези-биле Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ комплекизиниң хөгжүдериниң перспективиг программаларын ажылдап кылыры, оларның күүселдезин контрольдаары, а ол ышкаш комплекстиң адырдарын таарыштыр хөгжүдер капитал салыышкыннарын болгаш материал-техниктиг курлавырларын ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле саналдарны белеткээри болур.

Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ комплекизи тургустунган Тюмень база Томск областарның партия болгаш совет удуртукчулары, девискээрлерниң кол эргелелдериниң начальниктери, төлевилел болгаш адырлар институттарының удуртукчулары, РСФСР-ниң Күрпланының харысалгалыг ажылдакчылары, областарның план комиссияларының даргалары комиссияның составында кирген.

Уренгойнуң газ конденсады бар черинден нефть тывыжының аргаларын өөренип көөрүн, нефть болгаш газ тывыжының бүдүрүлгелерин электроэнергиязы-биле хандырар айтырыгларны шиитпирлээрин комиссия эгелей берген. Улуг эргелерни болгаш чогуур аргаларны комиссияга тывыскан. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүгүштүр ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжытпышаан, комплексти тургузарынга киржип турар министерстволарның болгаш ведомстволарның ажыл-чорудулгазы улам-на дугуруштуунган болурун комиссия чедип алыр ужурлуг.

(СЭТА).

Наадымга уткуштур

КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

Кыргылда пунктузу совхоз төвүнүң мырыңай чанында. Амгы үеде ында ажыл хайнывышкынныг. 22 электриниг хачы, 32 кижи хол-биле хойну кыргып турар.

— Хой кыргылдазы чугула кампанияның бирээзи. Аңаа эки белеткенгеш, организастыг ажылдап кирген бис. Ажылчы планы тургускан, ол ёзугаар ажыл-иш чоруп турар. Пунктуга совхозтуң 15 муң ажыг хоюн кыргыыр, ону июль 1-де доозар сорулга салдынган— деп, кыргылда пунктузунуң эргелекчизи Т. Б. Бүрбү-Сээн бистерге чугаалады.

Шынап-ла, ажылды багай эвес организастааның бүзүреп көрдүвүс. Хой кыргыкчыларынга, дүк сорттакчыларынга, хачы бистерни чидидикчилерге-даа баарга аназ олурар кижи чок, кызымак ажылдап турары илден.

Хой кыргыкчыларының ажыл-ижин сонуургай бердивис.

Кыргыкчыларга мурнуку чылдарда ажылдап турган дуржулгалыг кижилерни кирген.

Кыргыкчыларның болгаш өскелерниңдаа ортузунда социалистиг чарыштың негелделерин база шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, көскү черде аскан, ооң түңнелиниң чели хонгаш-ла үндүрүп турар болду. Кыргыкчылар аразында социалистиг чарыштың бирги черинде Сергей Оюн чорупп турар. Хүнде 56 килограмм дүктү ол кыргыыр тургаш, 102 кг чедирип, колдуунда ийи норманы күүседип турар. Кыргыкчылар Сандак Биче-оол, Максим Көк-оол, Татьяна Далаа-Сүрүң, Кара-кыс Чондан олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруунда кирген.

Жданов аттыг совхозтуң хойжулары бир баштан-на 2 кг 700 грамм дүктү кыргып алырын хүлээнген. Амгы үеде пунктуда кыргыттынган хойларның бирээзинден-не ортумаа-биле 2 кг 500 грамм дүктү кыргып алган. Кыргыс Докпактың хоюнуң бирээзи-ле 2800 грамм дүктү берген. Амдызында ол эки көргүзүг.

— Дүк кыргып алырының болгаш ону күрүнеге садарының планын күүседириниң аргалары бисте бар — деп, совхозтуң директору Б. К. Моңгуш-оол чугаалап турар.

Баштай кыргаан хойларның дүгү планга четпес-даа болза, моон соңгаар эки дүктүг хойларны кыргыыр, ынчангаш бердинген даалганы күүседирлер.

Ажыл-агый бирги чартык чылда беш тонна дүктү садар, ону ажыр күүсеткен.

Хойларны дүрген кыргыыры эдикчи-мастерлерден база хамааржыр, ынчангаш ол хүлээлгени Эрелчин Мандал-оол биле Ховалыг Төмүр-оол эки күүседип келгенин ээ-ээрү мактап турар.

Партия организациязы пунктуга чорудар масса-политиктиг ажылдың планын чогааткаш, көскү черде аскан. Политинформаторлары, агитаторлары бижыктааан. Көргүзүг самбыразынга кыргыкчы бүрүзүнүң кылган ажылын хүн бүрү бижипни чурумчуткан.

Хой кыргылдазын кыска хуусаада организастыг чорудар дээш хемчеглерни совхоз дирекциязы ап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Улуг-Хем район.

ЧУРУКТАРДА: кыргыкчылар Сергей Оюн (адаанда) биле Сандак Биче-оол.

В. ЧАДАМБАНЫН фотолары.

МАЛЧЫН БОЛГАШ МААДЫР-ИЕ

Хүлүмзүрээн хүрең арынныг, чазык-чаагай шырайлыг, эрестиниң херечилеп турар шолбаны кыптыккан, дозураңнаан улуг карактарлыг, аваангыркашпагай Даңзы Маадыковна Кужугет Бай-Тал суурда чаңгыс чер чурттугларынга хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи.

Кадыр-кашпал шорааннарга, чалым-туруглуг даглarga үргүлчү-ле өшкү кадарып, оон бажын дозуп кылаштап чоруур болгаш ындыг ийикпе. Даңзы Маадыковнаның чиик адак, аваангыр-кашпагайы хөлчок. Оон үе-чергези чамдык кижилерни эскерип көөр болза, кылаштап чорууру безин аар болдур ийин.

Даңзы Маадыковнаны танывас кижи баштай көргеш, үжен хар иштинде боор деп бодаар. Хөлчок аныяксыг. Чугаакыры, чазык-чаагай сеткили-биле кижиниң өөрүшкүзүн хайныктырып келир.

Ол ашаа Данар Иргитович-биле өшкү кадарып эгелээниниден бээр 25 чыл эртип турар. Олар ийилээ өгленип, амыдырал-чуртталга тудуп, олуржуп алган чылында-ла комсомолчу путёвка-биле өшкү кадара берген. Ол-ла хевээр малчын болуп ажылдавышаан. Чаңгыс чер чурттуглары оларны ам шыырак малчыннар деп санап турар.

Даңзы Маадыковна биле Данар Иргитович оларның кыжын-даа, чайын-даа өшкү кадарар черлери хөлчок кадыр, куду көөрге, баш дескинер, чүрек сиилээр. А олар боттары аңаа пат-ла өөренип, чаныгып калган.

Өшкүнүң маңнаганы аайлыг эвес. Ынчангаш бажын дозуп каларбас болза, оът баштап, арлып чоруп каар. Оларны чүгле кашпагай, эрестиг кижи чалым-туруглуг даглarga дозуп кадарып шыдаар.

Кыжын Хемчик бажынче талыйтыр ырадыр көжүп, Туралыгның кадыр-кашпал дагларының аразынга барып хонуп алыр. Кыштагны долгандыр куржаангылыг кадыр-кадыр кара даглар хүрээлээн. Ёзулуг-ла өшкү малдың оралы чер ол.

Чайын Хемчиктиң айыраң чечек үнген сериин, арыг агаарлыг, чүм оъттуг чайлагларынга хонаттап көжүп, одар-белчиир солуп, өшкүзүн семиртир.

Чолураалар карарып, оът-сиген сөөктелип, шартылаалар эдип эгелеп турда, хоочун кадарчы шынааже кирип кээр. Оларның чымыштыг ажылында төнчү чок. Улуг харлыг, соок кыш эң-не берге. Кадыгдошкун кыш, хат-кавыскылыг час болганда, өшкүлер хамаан чок, чаш анайларга бээр сиген-ширбиш чедишпейн баар. Ынчангаш кадарчы Данар Иргитович сиген сөөктелип катпаанда-ла ону 15 тоннадан эвээш эвести кезип белеткеп алыр.

— Чылдың кайы-даа үезинде доктаап, өшкү кадарып чоруур олар-белчиирлерниң хөй кезии кызаа, кадыр-берт, кашпал даглар болур—деп, Даңзы Маадыковна чугаалады.— Ынчангаш үргүлчү өгге чурттап чоруур бис. Ол ыңай-бээр көжеринге база-ла эптиг-дир.

Даңзы Маадыковна Кужугет — Маадыр-ие. Ол он үш уругну азырап кижизиткен. Даңзы Маадыковна биле Данар Иргитович уруг-дарының кара чажындан тура чалгаашпаан эвес, кызымак, дузааргак, өөрениринге карак кызыл кылдыр кижизидип турар. Ынчангаш олар ажылчын мөзү-шынарлыг. Школада алды уруу өөренип турар, дөртү күрүнениң долу хандырылгазында.

— Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың малчыннар бистиң дугайывыста хүн бүрү улуг сагыш салыышкыны дээш өөрүп четтирип турар бис — деп, Маадыр-ие Даңзы Маадыковна чугаалап турар.— Ынчангаш улам кызып ажылдаары күзенчиг-дир.

Даңзы Маадыковна биле Данар Иргитович дуржулгалыг малчыннар. Оларның чыл санында чедип ап турар күш-ажылчы көргүзүглери бедик. Эрткен онгу беш чылдың түңнели-биле алырга, төрүүр 100 өшкүге онаалтыр чылдыңна тозандан эвээш анайны ап көрбээн. Оларның күш-ажылчы чедиишкини ындыг-дыр.

— Эрткен чылын төрүүр чүс өшкүге онаалтыр чүс анайны, бо чылын база төрээн өшкү бүрүзүнден анайны онча-менди доруктуруп өстүрдүвүс —деп, Маадыр-ие Даңзы Маадыковна Кужугет өөрүшкүлүг чугаалады. — Бир өшкүден-не сес чүс ажыг грамм дүктү кыргып алган бис. Бо чылын алган хүлээлгевисти ажыр күүсеттивис.

Хоочун малчыннар ам республика Наадымынга күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг ужуражыр дээш, кадарган малын сериин оъттуг чайлагларже үндүре берген.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Бай-Тайга район.

ЧУУЛДАНЫ ДООСКАН

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының сүт-бараан фермазының ишчилери малчыннарның республика Наадымынга чедиишкиниг ужуражыр дээш, 933 баш инектиң часкы эмнээшкиниң база чуулдазын мал эмчилери-биле кады чедиишкиниг доосkan.

Саар инектерни бо хүннерде Ашак-Кежии деп черниң шыктыг, көктүг одарынче көжүрген, оларны саанчылар ол-ла черинге барып саап турар. Арыскандан саанчыларны инек саар чайлагга чедир сөөртүрү-биле салбыр баштаар чери тускай автомашинаны бижыглаан. Чолаачы Каадыр-оол Хуурак саанчыларны, кадарчыларны озалдаашкын чокка чедирип турар.

Бо чайын сүт-бараан фермазының инектерин ийи черге: Хүүле биле Улуг-Алаакка чайлаглаадыр. Ында саанчыларның, кадарчыларның чурттаар оран-турлаан Дойбуу Түлүштүң удурткан тудугжу звенозу септеп доосkan.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЭВИЛЕЛ СОВЕДИНИҢ БОЛГАШ НАЦИОНАЛДАР СОВЕДИНИҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң Төлээлекчилер чөвүлелиниң хуралы дүүн, июнь 22-де 18 шакта Кремльге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдаар залынга болган.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ОНГУ ЧЫЫЖЫНЫҢ БЕШКИ СЕССИЯЗЫНЫҢ АЖЫТТЫНАРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының бешки сессиязының Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы-биле Кремльдиң улуг Ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залынга июнь 23-те эртенгиниң 11 шакта ажыттынар.

МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЕП ЭГЕЛЭЭН

ЙОШКАР-ОЛА. Витаминниг сиген далганың белеткээр ажылды Марий АССР-ниң колхозтарында болгаш совхозтарында эгелей берген. Малга чугула ол чемни белеткээр 160 ажыг агрегаттар республикада тургустунган болгаш оларның хөй нуруузу амгы үеде ажылдап турар. Ажыл-агыйлар бо чылын 40 муң тонна сиген далганың белеткээрин планнаан.

ВИТЕБСК. Козлов аттыг совхозтуң сигенчилери витаминниг сиген далганың белеткээр ажылдарының темпизин чаъстыг хүннерде безин кудулатпайн турар. Чаартыкчыларның саналын ёзугаар кургадылга конвейерин ында ажыглап, хүн бүрүде беш тонна сиген далганың белеткеп эгелээн. Ынчаар белеткээн сиген далганының шынары бедик болуп турар.

КРАСНОДАР. Көдээниң хөй муң сигенчилери хол кадырлары-биле хемнер эриктериниден сигенни кеспишаан, мал чемин белеткээр чугула херекке үлүүн кирип турар. Оруктар кыдыгларындан болгаш ээнмнер иштинден сиген кезилдезини олар база эгелей берген. Кескен, кургаткан хөй муң тонна ногаан сигенни мал фермаларынга болгаш комплекстеринге чедирип турар.

КЕМЕРОВО. Малга арбын чемнерни белеткээр сорулгабиле Кемерово областың колхозтары болгаш совхозтары бар аргаларны бүрүн ажыглаарын шиитпирлээн. Машина-биле сигени кестинмес ээнмнер иштинден, хемнер, хөлдер, оруктар кыдыындан сиген кезилдезинге ажыл-агыйларның хөй муң сигенчилери киржип, хол кадырлары-биле мал чемниң белеткелин чорудуп, бөдүүн чемнерни белеткеп турар. Сигенчилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургускан. Майгындан тур хоорайжыгаштарны, столоваяларны, чунар-бажыңнарны организастаан.

Сиген белеткелинде звенолар болгаш бригадаларның аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Пландан ажыр чүс муң тонна сигенни белеткээр сорулга салдынган. Ол сорулгаларны күүседиринге студентилер болгаш школачылар база киржип турар.

КИШИНЕВ. Молдавияның ыяш ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары ээнмнер иштинден, чоогалардан сиген кезилдезин эгелээн. Кескен ногаан сигенни олар бо чылын ээнмнер чоогунга боттарының тургустунганы мал фермаларынга чедирип берип турар. Ол фермаларның бирээзи-ле чүстен эвээш эвес молдурганы семиртир азырап турар. Ыяш ажылдакчылары боттарының фермаларынга молдургаларны колхозтардан садып алган. Оларның дузалал фермалары бо чылын беш чүс тонна эъттн бүдүргеш, күрүнеге дужаар.

Ээнмнер чоогунга фермаларны организастааш, молдурганы колхозтардан садып алыр талазы-биле ыяш ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылдакчыларының ол инициативазын республиканың партия болгаш совет органнары деткээн.

(СЭТА).

АРА ТУРУПКАН...

Көдээ тудугларда

«Чыраа-Бажы» совхоз—Чөөн-Хемчик районда хөй адырлыг ажыл-агыйларның бирээзи. Ооң кодан-девискээринде чаа объектилер немежип, хүн келген тудум хөгжүп, сайзырап орар. Ол тудугларны ажыглалга кирериинге төлептиг үлүүн киирип келген тудугжулар хөй.

Совхозтуң тудугжу бригадалары болгаш № 463 КМК-ның тудугжулары чамдык тудугларны туткаш, ээлеринге хүлээдип берип келген-даа болза, ажыглалга кирбейн чыткаш, «чыда кырып» эгелээн объектилер ук ажыл-агыйның кодан-девискээринде бар. Чижээ, совхозтуң Хорум-Даг салбырында 200 баш бода мал кирер үлегерлиг кажааны № 463 КМК-ның тудугжулары кылган. Саар инекти тургузу азырар, бүрүн механизастаар ужурлуг ол кажааны ук тудугжулар бүрүн кылып дооспайн, комиссияга хүлээткеш, «ажыглалга кирген» деп, актыга ат салдырып алган. Шак ынчаддыр, 1975 чылда-ла «ажыглалга кирген» дээн үлегерлиг кажаа ам-даа ээн хевээр турбушаан. Чүге дээрге кажааны шын эвес кылган ужурунда, ону механизастаар арга чок болган. Ону тывыдар котёл чедир дериттинмээн, инек саар аппарат, өдек аштаар транспортёр, электри дериглелери кылдынмаан. Ам ол кажааның эжиктери, соңгалары хажып, үрелип калган. Ол объектиниң кылырынга хөй түңнүг акша-хөреңги чарыгдаан. Ону катап эде кылырынга база-ла хөй түңнүг акша-хөреңги негеттинип турар. Кажааны ажыглалга кирериниң дугайында чугаа-соот совхозтуң дирекциязынга, районнуң партия, совет органнарынга-даа болуп турган. Ынчалдажок кажаа ажыглал чок турбушаан.

«Тыва кедээ тудуг» трестиниң, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчуларының талазындан саар инектерни тургузу азыраар үлегерлиг кажааны ажыглалга кирер дээш дээштиг хемчеглерни ап чорудары негеттинип келген.

Совхозтуң төвүнде 1978 чылда-ла ажыглалга кирер ужурлуг нефтебазаның тудуу база доозулбастааш туруп берген. Кывар-чаар материалдарны кадагалаар улуг доскаарларны хоолайлар-биле тудуштурары болгаш электримонтаж ажылдары кылдынмаан. Ол бүгү ажылдарны кылдыртыр дээш районда Сельхозтехкүрком каттышкыны-биле керээни совхоз март айда-ла чарып алган. А ол бүдүрүлгениң ажылчыннары ук объектиге монтаж ажылдарын кылыры-биле мынчага чедир келбээн.

«Шык-Бажы» сүт-бараан фермазында мал чемин борбаандылаан кылыр цехтиң тудуу база ара турупкан. Хаваларын туткаш, чаа дериглелерни эптеп кылгаш, элдеп чүве, дээвиирин дуглаарын уттупкан болган. Ол үнелиг дериглелер ол чаъстан, изиг-сооктан дадарып, үрелип база таймагалаттынып эгелээн. Ооң дээвиирин дуглаар демир-бетон плиталар четпес база ону көдүртүр улуг кран тывылбаан.

Комбайн сеткээр черниң тудуу база бүтпестээш туруп берген. Совхозтуң план ёзугаар тудар объектизин «Тыва совхоз тудуг» бүдүрүлге каттыжыышкынының № 3 КМК-зы «ажыглалга кирре каапталы» дээш, дөрт керээни чарып алган. Дөрт ханазы тутттунгуже шыырак-ла ажылдааннар. А ооң соонда ук тудугну ара каапканнар.

Совхозтуң бөдүнүң ыдалбыразы билдингир болгай. Дээвиир шывар плиталар, улуг күчүлүг кран ында чок, ону кылыптар бедик мергежилдиг ажылчыннар чедишпес. Ооң ужун ол объект ажыглалга кирбейн чыда, «үш-харлап», «кыраан».

Нефтебааза, мал чеми борбаандылаар цех, комбайн сеткээр блок — бо тудуглар совхозтуң планында көрдүнген бөдүнүң кужу-биле тудар объектилер болур.

Күрүнениң хөй түңнүг акша-хөреңгизин чарыгдап тургаш, кылган тудуглар, чогуур өй-шаанда ажыглалга кирбейн, ара октаттынганынга кым буруулугул? «Тыва совхоз тудуг» бүдүрүлге каттыжыышкынының № 3 КМК-зы, Сельхозтехкүркомуң Чадаанада районнар аразында каттыжыышкыны совхоз-биле чарып алган керээлерин чүнүң ужундан күүсетпээнил?

Совхозтуң дирекциязының талазындан ук объектилерни ажыглалга киирер дээш дээштиг арга-хемчеглерни албайн келген. Ынчангаш ук ажыл-агыйга эргежок чугула нефтебаазаның, септелге черинин, мал чеми борбаандылаар цехтиң тудуу доозулбайн турарында совхозтуң удуртукчуларының буруузу чок деп болбас.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң, № 3 КМК-ның, сельхозтехниктиң каттыжыышкынының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары ара турупкан объектилерниң тудуун шуудадып чорудар талазы-биле кандыг хемчеглер алыр бодап турарыл?

М. ОНДАР.

Депутат булуңу

АКТИВТИҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле доктаамал комиссиязы бодунга хамааржыр адырларда ажыл-херектиң байдалын өөренип көрүп, өну келген чамдык чугула айтырыгларны бодунуң хуралдарынга чугаалажып турар. «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр улус депутаттарының Советтериниң сорулгаларының дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаалында Советтерниң сессияларын, күүскомнарның болгаш доктаамал комиссияларның хуралдарын белеткээрин болгаш эрттирерин экижидер, коллективтиг-биле шын шиитпирлерни хүлээп алыр төлээде ол ажылдарга активтерни калбаа-биле киириштирер дугайын база айыткан.

Доктаамал комиссия бодунуң ажылын чорударда база хуралдарынга чугаалажыр айтырыгларны болгаш оларга хүлээп алыр сүмелерни белеткээрде үстүнде айыткан доктаалда чүүлдерни удуртулга болдуруп турар. Ынчангаш комиссия ажылын планнап, айтырыгларны белеткеп турар үезинде комиссия кежигүннеринден аңгыда специалистерни болгаш активти киириштирерин баш удур көрүп турар. Шынап-ла бо комиссияга хамааржып турар адырларның, ылаңгыя кадык камгалалының айтырыгларын специалистерниң киржилгези чокка шын анализтеп көөрү, чогумчалыг сүмелерни хүлээп алыры берге болур.

Комиссия бо чылдың эрткен үезинде элээн каш чугула айтырыгларны чугаалажып көргеш, чогуур сүмелерни специалистерниң киржилгези-биле хүлээп алгылаан. Таңды районга чоннуң социал хандырылгазының байдалын чугаалажып көөр мурнунда ында байдалды анализтээн. Комиссияның берген сүмелеринге үндезилеп хемчеглер ажылдап кылгаш, социал хандырылга килдизи боттандырган сөзүнде ынаа бар турган чамдык четпестер чайлаттынган болгаш социал хандырылга албаны элээн экижээн.

Эрзин районда чоннуң медицина хандырылгазын болгаш кадык камгалалының өске-даа айтырыгларын доктаамал комиссияга ханы сайгарып көрген. Оон түңнели районнуң эмнелге комплекизиниң тудуун дүрген доозарынга, оон дериглелерин шалыпкын четчелээринге болгаш тургузарынга, малчыннарның медицина хандырылгазын улам экижидеринге идиг берген. Ол ышкаш доктаамал комиссия республиканың чурттакчы чонунуң рентген шинчилгезиниң байдалының дугайында айтырыгны бодунуң хуралынга чугаалашкан. Айтырыгны белеткеп турда илерээни чүл дээрге, рентгенниң коннуг эки болгаш улуг өртектиг аппараттары районнар эмнелгелеринде четчири-биле бар. Ынчалзажок оран-бажыңы чок болуп турарындан олар тургустунмайн турар болган.

Рентген аппараттарын тургускан чамдык черлерде оран-бажыңнары тар, санитарлыг негелделерге дүүшпес болуп турар. Бо чылдагааннарның уржуундан республиканың чону рентген шинчилгезин эвээш эртип турар болгаш рентген дузазы-биле эрте-ле, баш удур илередип ап болур аарыглар билдинмейн хевээр артып турар деп комиссия демдеглээн. Ынчангаш доктаамал комиссия рентген аппараттарын тургузарынга таарымчалыг оран-бажыңнарны болдунар-ла дүргени-биле тывarын райкүүскомнарга сүмелээн.

Кадык камгалал, социал хандырылга болгаш спорт талазы-биле Дээди Советтиң доктаамал комиссиязының сүмелерин улус депутаттарының чер-чер Советтери, оларның күүсекчи комитеттери, чамдык министерстволар болгаш ведомстволар удуртукчулары шын билип, чептиг деп хүлээп ап турары болгаш оларны сайгарар талазы-биле хемчеглерни ап турары демдеглексенчиг. Сүмелерни ынчаар көрүп турарындан Эрзин, Таңды районнарга биче эвес ажылдар кылдынып, хөй четпестерни чайлаткан. Ынчалзажок комиссияның сүмелерин чедир үнелевес, оларга кызы-бүрү чылдагаан тыртып, чүгле сөс-биле харыылаарын оралдажыр фактылар ам-даа эвээш эвес. Ынчангаш доктаамал комиссия бодунуң ажыл-чорудулгазын улам идепкейжидипшаан, сүмелериниң күүселдезинге контрольду шыңгыы тургузар сорулганы салган.

А. ВЕРЕЩАГИН,
доктаамал комиссияның даргазы.

ХҮН БҮРҮНҮҢ АЖЫЛЫНГА

Чер-чер Советтериниң, оон доктаамал комиссияларының хүн бүрү ажыл-чорудулгазы хөй талалыг. Социал-культура тургузуунга, экономиканы хөгжүдеринге оларның киржилгези улуг. Ылангыя соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарынга доктаамал комиссиялар чугула черни ээлээр. Соңгукчулардан кирген чагыгларда кижиниң чаагай чорук дээш сагыш човаашкыны синниккен. Ынчангаш оларның күүселдезин көрдүнген хуусаазында чедип алыры чугула.

Улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң күүскому үстүнде айтырыгларны негелдеге дүүштүр тургузуп, шиитпирлээр сорулга-биле чер-чер Советтериниң депутаттарының, оон активиниң өөредилгезин доктаамал организастаарынче улуг кичээнгейни угландырган. Семинар-хуралдың кичээлдерниң темазын, аңаа чугаалажыр айтырыгларны шын шилип алырын чугулалап көрүп турар болгаш өну депутаттарның ажылының арга-дуржулгазын солчурунуң бир хевири кылдыр ажыглап турары ажыктыг. Чижээ, март айда организастаан ээлчеглиг семинар-хурал Шекпээр кедээ Советтиң баазазынга эрткен. Аңаа районнуң чер-чер Советтериниң күүскомнарының даргалары, секретарьлары, райкүүскомнуң кадистер эргелекчилери киришкен. Семинар-хуралдың киржикчилери Советтиң органнаас-массалыг ажылын, херек эгелелиниң канчаар тургусканы-биле таныжып, арга-дуржулгазын, солушкан болгаш ында боттанып башкарылгалыг хөй-ниити организацияларының чонунуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылын канчаар чорудуп турары-биле таныжкан.

Райкүүскомнуң планын ёзугаар апрель майда болуп эрткен семинарларга Аксы-Барлык кедээ Совединге соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин боттандырып турарының, Ак-Довурак хоорай Совединиң доктаамал комиссияларының, депутаттар бөлүктериниң ажылының дуржулгазының дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Ай санында эртип турар бо өөредилгелерниң ажызы улуг.

Район Совединиң маан удурткаиым чуртталга-коммунал ажыл-агыйының, чаагайжыдылга болгаш өрүк тудуунуң талазы-биле доктаамал комиссия ажылын план ёзугаар чорудуп турар. Комиссияның хуралдары доктаамал эртип турар болгаш ол чугула айтырыгларны аңаа чугаалажып, шиитпирлеп келдивис.

Советтиң дааскаарында чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазы комплекстиг план ёзугаар кылдынып турар. Оон-биле кады коммунал бүдүрүлгелерниң ажылының, чуртталга фондуларының септелгезин, тудуг пландарының күүселдезин комиссия шыңгыы кичээнгейге алган болгаш ол талазы-биле тыналдаларны чорудуп турар болгаш оон түңнелин хуралынга чугаалажып келген. Аңаа хүлээп алдынган шиитпирлерниң күүселдезин боттандырары-биле боттуг хемчеглер алдынып турар.

Оорукларны, кевүрүглерни катап чаарты-ла кылырының, оңу тудуп, ажыглалгага киирериниң айтырыгларын шиитпирлежиринге комиссияның киржилгези улуг.

Доктаамал комиссия соңгукчуларның чагыгларын күүседиринге база идепкейлиг киржип келген. Амыдыралга боттандырар ужурлуг 15 чагыгның 7-ни күүсеттинген. Чижээ, соңгукчуларның чагыын ёзугаар Хөнделеңде бедик вольтужут электри дамчыдылгазын киирген, кевүрүглерни тудуп, ажыглалгага кирген, чурттакчылыг черлерде алган каш өдүүктарны туткан. Аксы-Барлык суурга уруглар яслизиның ажылдар айтырыг шиитпирлеттинген.

Чурттакчылыг черлерни чаагайжыдары, кудумчуларга электри чырыы киирери, малчын бөдүүннарга чуртталга бажыңнары немей тудары шиитпирлеттинип турар. Оон күүселдезин шыңгыы контрольда.

Ак-Довурак хоорайда чуртталга бажыңнарының, культура албан черлериниң капитал септелгези бөдүүнгеэн графиктинде күүсеттинмейн турар. Күүселде дээш хайгаарал, контрольдуң кошкаандан «Шагонарттажстрой» трест чуртталга шөлүн ажыглалгага киирер талазы-биле планын күүсетпейн турарындан комбинат ажылчыннарны чуртталга бажыңнары-биле чедир хандырбайн турар. Ошту беш чылда хоорайга 44546 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн тудуп, ажыглалга киирер тургаш, оон 24083 дөрбелчин метрин ажыглалгага киирген. Комбинатта 382 өг-бүле чуртталга шөлү-биле чедир хандыртынмаан, ниити чуртталга черлериниң аалчылар бажыңнарында чурттап турар кижилер аваш эвес. Бо чугула айтырыгны тургусканында чедир шиитпирлеттинмейн турар чүүлдерни бистиң комиссия улуг организациялары-биле кады кичээнгейге алган.

Районнуң бүгү чурттакчылыг черлери ам эки чаагайжыттынган, үлегерлиг корум-чурумнуг суур, хоорай дээш социалистиг чарышты калбарткан. Бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле чаагайжыдылга талазы-биле бескү ажылдар кылдынган. Үжен үш чуртталга бажыңнарының капитал септелгезин чорудкан, 350 погон-метр чаа штакетникти тургузуп, 210-ну септээн, 9 кудуктуң аштаалга-септелгезин чорудкан, автобус доктаар үш черни ээ дерип тургускан.

Барыын-Хемчик район Совединиң чуртталга-коммунал ажыл-агыйының, чаагайжыдылга болгаш өрүк тудуунуң талазы-биле доктаамал комиссиязы бар аргаларны долу ажыглап, бодунуң мурнунда салган сорулгаларын күүседир дээш улам кызымак ажылдаар.

В. ГОЛУБЧЕНКО,
доктаамал комиссияның даргазы.

Галина Алексеевна Эйснер—Каа-Хем суур Совединиң депутады. Аныяк депутат соңгукчуларының бүзүрелин ажыл-херек-биле шынзыдар дээш кызымак ажылдап турар.

Каа-Хем суурнуң № 20 соңгуда округунуң соңгукчулары-биле депутаттың харылзаазы эки. Г. Эйснер округунга айда бир удаа барып, соңгукчуларының ажыл-амыдыралын хайгаараавышаан, Советтиң ээлчеглиг сессиязының шиитпирлерин оларга таныштырар ийикпе, азы кандыг-ла бир айтырыг дугайын албан чугаалажыр.

Депутат чүгле округунга эвес, коллективинде хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, ында хөй-ниити организацияларының ажылынга киржип, дузалажып, арга-сүмезин бээр чаңчылдыг.

ЧУРУКТА: депутат (оң талазында) Г. А. Эйснер биле Кызыл районнуң холушкак бараанар садыының профэвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы В. В. Иконникова оларның ажыл дугайын чугаалажып олурары.

Айтырыңар, харыылап бервээл

КЫМ УДУРТУРУЛ?

«Эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын кым удуртурул?» Ол айтырыгга харыылап бээрин бистиң номчукчуларывыс редакциядан дилээн. Аңаа харыыны моон адаанда парладывыс.

Эш хуу судтарының дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле бадылаан Дүрүм ёзугаар район, хоорайлар, хоорайларда районнар кедээ болгаш суурлар девискээринде бүгү эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын улус депутаттарының чогуур район, кедээ болгаш суур Советтери удуртур.

Бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде, дээди болгаш ортумак тускай өөредилге черлеринде эш хуу судтарын удуртуру профэвилелдиң фабрика, завод, тус чер (цех) комитеттери боттандырар.

Колхозтарда, чуртталга ажыглал контораларының, бажың эргелелдериниң эргелеп турары аал-кудумчу комитеттеринде бактаап турар бажыңнарда, а ол ышкаш кедээде чурттакчылыг черлерде болгаш суурларда эш хуу судтарының ажылын чогуур чер-чер Советтери, оларның күүскомнары дорт удуртур.

Эш хуу судтарының ажыл-чорудулгазын удуртуун болгаш контрольдаарын боттандырарынга, эш хуу судтарынга методиктиг дуза чедирерринге, оларның ажылын уштап-башкарарынга, өөредилгезин болгаш ажылының арга-дуржулгазын солуурун организастаарынга чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, профэвилелдериниң фабрика, завод, тус чер комитеттеринге дуза чедирер сорулга-биле улус депутаттарының район, хоорай (районнарга хуваадаан хоорайларга), хоорайларда район Советтериниң күүскомнарының чанынга эш хуу судтарының ажылының талазы-биле хөй-ниити чөвүлелдерин тургузар.

Эш хуу судтарынга хоойлу-дүрүм талазы-биле дузаны юстиция, прокуратура болгаш суд органнары көргүзер.

МЕРГЕЖИЛИНИҢ МАСТЕРИ

Монгуш Конзан-оол школаның чылдарындан-ла механизатор болурун шиитпирлээн. Чайгы дыштанылгаларында ол трактористер аразындан черле ыравас. Оон техникага сундулуун эскерип, чамдыктары, трактор септеп турганы, кандыг везектер турарын тайылбырлап бээрлер. Оларның тайылбырын оол кичээнгейлиг дыңнаар турган. Чеди класс доскаш, чайгы дыштанылгазында трактористерге дузалакчылап чайлаан.

Сес класс доскаш, үш хире чыл ажылдааш, өөредилгезин уламчылаарын ол ада-ие-биле сүмелешкен. Оглуунуң күзелин олар деткээннер. Ол күзээнин ёзугаар колхозка ажылдай берген. Сезоннуг үелерде ол трактористерге дузалажып, кышкы үелерде недээ ажылагый машиналарын септежип келген. Ол оваашкан ажылынга кызымак, биче сеткилдиг боорга, улуг акылары деткиирлер болгаш арга-сүмезин бээр турган. Ынчаар мактаалдыг ажылдап, хөй-ниити ажылдарындан чыдып калбайн өөрүнүң аразынга чорук турган, чаңгыс классчызы Саая Өшкү-Саар-биле таныжып, Чыргакы суурга комсомолчу куданы бир дугаар ажыткаппаннар олар болган.

«Трактор башкарар шыңгылга чокка хоржок-тур. Техника хүн бүрүде сайзырап орар болгай. Ынчангаш механизаторлар курузунга өөренип алгаш, келийн» — деп, К. Монгуш Өшкү-Саар-биле сүмелешкен. Өөнүң ээзиниң сүмезин ол күзелдиг-биле деткээн. Ол 1958-59 өөредилге чылында Кызылдың КПТУ-же өөренип кирген. Училищеге ол эки өөредилгелиг сургуулдардан чыдып калбайн, мактаалдыг өөренгеен. Бир чыл өөренгенде оларны аңгы-аңгы колхозтарже практикаладып чорудкан. Ынчап Конзан-оолду бөлүк өөрү-биле тереэн колхозунга практикалары-биле чорудкан. Ынчап олар практиканы эки эрттирген. Оон өөрлери Күулар Хүреш-оол, Күулар Шемүбүл олар эки ажылдаан дептиг, тус-тузунда акша шаңналын алганнар. М. Конзан-оол хол шагы-биле шаңнаткан. Практиканың түңнелин училищеге база сайгарган. Теорияга өөренген билиин ажыдыралга бижирымчалыг долбааннар хөй болган. Оларның аразында К. Монгушту Хүндүлел самбыразынга киирип, өртектиг белектерин аңаа тывыскан.

Практика соонда элээн өөрени чоруй, доозарының шылгалдазын дужааганнар. Ол өске өөрү-биле бир демей, шылгалдазын чедимчелиг дужаагаш, механизаторларның кабак билиглиг мергежилиниң шынзылгазын холга алгаш, колхозунга ажылдап чедип келген. Баштай ДТ-54 деп кырган тракторну аңаа берип каан. Ол тракторун ааза чыл мукуп, камныг эдилээш, өске оолдарже шилчиткен. Оон соонда МТЗ-50 деп тракторну колхозтуң башкаар черн берген. Чоорту ол мергежилиниң мастери болуп, аныяктарның дуржулгалыг дагдынчызы апарган. И. Калгакан, К. Картыы-оол, Х. Даш-оол ышкаш аныяктарны мергежилге доктаамал өөредип келген. Оон оолдары Андрей биле Оттук-оол олар аазының ижин салгап, трактористтер бергеннер.

Конзан-оол Тастаан-оглу бо-ла ажылынга 23 чыл чедип чоруур. Бо үениң иштинде амыдырал бескүүтү-биле өскерилген. Колхоз совхозче шилчип, ажыл-агыйның экономиказы чыл бүрүде быжыгып, хөгжээн. Аңаа хоочун трактористиң киирип келген үлүг-дар биче эвес. «Чыраа-Бажы» совхозка үре-түңнелдиг ажылдааны дээш аңаа шаңналдарны тыпсып келген. Оңгу беш чылда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдектерн, Ленинниң юбилей медалы-биле шаңнаткан.

Дуржулгалыг тракторист оваашкан ажылы-биле чергелештир улусчу контроль бөлүүнүң даргазы болгаш Чыргакы кедээ Совединиң депутады хүлээлгелерин база үлегерлиг күүседип турар.

М. ЧАШ-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧАГЫГ ЁЗУГААР...

СЭКП-ниң XXVI съездинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде «... Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында хөй солун, чаа чүүлдер көстүп келгилээн. Олар тус чериниң ажыл-агыйының, чоннуң хандырылгазының айтырыгларынче кичээнгейни кошкатпайн, экономиктиг болгаш социал байдалын хандырарынга улам улуг салыышкынны киирип турар» — деп айыткан.

Чыргакы кедээ Совединиң күүскому оон депутаттары, доктаамал комиссиялар соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырар талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорудуп турар.

Эрткен чылдың февральда чер-чер Советтеринге болуп эрткен соңгууда чурттакчы чондан кирген чагыгларның он бирин амыдыралга боттандырары-биле бадылаан. Оларның күүселдезин чедип алыры-биле ол дораан, көрдүнген хуусаазында чагыг бүрүзүн аңгылап белеткээш, оңу күүседир албан организацияларның, бүдүрүлгелерниң удуртукчуларынга даасхан болгаш ол дугайын доктаамал комиссияларга, депутаттарга дыңнаткан. Чагыгларның күүселдезиниң канчаар боттанып турарының дугайында өну харыылап турар удуртукчуларның дыңнадыгларын Советтиң күүскому доктаамал ап турар. Ынчангаш аңаа харыысалга улуг, күүселдеге контроль шыңгыы. Оон-биле кады чамдык хемчээли бичии чагыгларны күүседиринге соңгукчуларның боттарын округ ваййы-биле кириштирерин ында чедип алган.

Советтиң депутаттарынга соңгукчулардан эрткен чылын кирген чагыгның 5-и бо хүннерде амыдыралда боттанган. Чижээ, чагыг ёзугаар «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы салбырында 5 автомашина, 7 трактор кирер гаражты тудуп, ажыглалга киирген. Совхозтуң ажылчыннарының ийи аал ниити чурттаар чуртталга бажыңын немей алган. Культура бажыңының чанында кудукту өрүмнеп кылгаш, аңаа насос салгаш, котельнаяга кошкан. Суурнуң чурттакчыларының чагыы-биле бир кудукту немей тургускан.

Чыргакының малчыннарының дилээ-биле Чодаа-Дагда болгаш Кожагарда кыштагларга ийи чуртталга бажыңын тудуп, ажыглалга кирген. Оон-биле кады ам ында ийи чаа кажаа база немешкен. Демнип иштиң түңнели ол.

Үстүнде туттунган тудуг суур кедээниң чурттакчыларының амыдырал-чуртталгазының деңнелин улам чаагай болдурарынче угланган болгаш суурнуң ниити хевирин улам аян киирип турар.

Кедээ Советтиң күүскому чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылганының талазы-биле кирген чагыгларны күүседиринче улуг кичээнгейни угландырган. Оон түңнелинде совхозтуң төвү Чыргакы суур улам аян-шиичи кирип, чаагайжыттынып турар. Эң эки чаагайжыттынган, үлегерлиг корум-чурумнуг чурттакчылыг чер дээш республиканың чер-чер Советтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Чыргакы суур 1980 чылда ийиги черни ээлээни оңу бадыткаар.

А. МОНГУШ.

БАШТАЙГЫ ДҮРГЕКТЕР

«Улуг-Хая» совхозтуң хоюнуң малчыны Шыырапай Конгаажап Сенектиң кыргылдаа пунктузунче бир кодан хойларын кыргылдары-биле эккелген. Кажааже сүрүп кириптери-биле кыргыкчылар мурнуу булаажып, хөөрээн хойларны тудуп ап, удаа-дараа кыргып кириптилер.

Учётчик Опук-оол Долаанович Сүге баштайгы улуг дүргек дүктү деңзилээш:

— 3 килограмм 800 граммдыр. Чамдыктары барык дөрт килограмм чедип турар. Моон алгаш көөрге, хой бүрүзүнден алыр дүк әлбек болур хевирлиг — деп, бөлектерин сывырнып кааптан, хилиң кара даланыг аныяк оолду чагыды.

Ол эрткен чылдың күзүнүнде шерит албаныындан халашкан. Пенсионер авазы Айыраа Шалган-биле кады ажылдап турары бо. Ол кырган 64 харлыг-даа болза, аныяктардан дуваавас. Шалыпкын хой кыргыыр болду. Пункт эргелекчизи Хуурапай Анай-оолдуң оңу шалыпчыларның арзындан бир дугаар алааны-даа таварыынга эвезин көргүзүр.

Бригадир пунктуда ажылдың дугайында мынчаар домчулады:

— Пунктувуста 30 электри хачызы бүрүн. Маңаа 22 кодан хөй кыргыыр бис. Чугула бо кампанияга ажылдар кижилерни хаара тударынче Көк-Чыраа кедээ Совединиң күүскому чугула кичээнгейни угландырган. Оон түңнелинде кыргыкчылар четчелеттинген, эдиктен-мастер, дүк ыглакчызы, тыртыкчылары кижилерни быжылдаан. Үстүнде адааныыс ажыл-ишчи кижилерден аңгыда, дуржулгалыг кыргыкчы Виктор Донгак, үстүкү классчылар Калара Кызыл-оол, Изольда Тулуш болгаш өскелер-даа баштайгы хүннен эгелээш мурнакчыларның одуруунче киргеннер. Кыргыкчыларның республика наадымынга бедик бүдүрүкчүлүг кус-ажылы-биле уюуражыр дээш шүүрүгү ... чаңгыс демниг бооп тарары моон-ар иллеп. Кедээ Советтиң депутаттары ... контролёрлар ажылдың чорук турарын шыңгыы кичээнгейде алган.

А. ДАРЖАА.

МӨҢГЕ НОГААН ШӨЛДЕР

Ажыглалга кирер тудугда

Кызыл районда Көк-Тейниң чылыглыгалыг бүдүрүлге чери — теплицаның тудуу өскелээнден бээр элээн үр үе эрткен. Чаа доктааткан графикти ёзугаар оңу бо чылдың декабрь 30-де ажыглалга дужаар ужурлуг. Ниитизи-биле комплексти тудуп, тургузарынга 4535 муң рубльди ажыглалга киирер ужурлуг. Бо хүннерге чедир оон элээн хөй кезиин тудуг-монтаж ажылдарынга үндүрген.

Теплицаның тудуун «Тыва кедээ тудуг» тресттиң 62-ги хөй ажуп чорууп механизастаттынган колоннанзы болгаш 624-кү тускай КМК-ның сантехниктери, электриктери болгаш өске-даа монтажчылары кылып турар.

— Теплицаның тудуу сөөлгү үеде элээн шапкынчыттынган. Моон мурнунда чылдарда материалдыг хандырылга четпезинден ажыл шуудавайн турган. Ол барги беш чылдың эгезинден бээр бистиң колонна маңаа кээп, хөй хемчээлдиг ажылдарны кылган — деп, прораб Анатолий Николаевич Желтухин чугаалап турар. — Бисте шилдекчилерниң, монтажчыларның, тудуштурулга коридорунуң эптекчилерниң бригадалары кол ажылдарны кылып турар. Ниитизи-биле хүннүң-не сезен ажыг кижи тудугда хаара туттунган.

Бригадалар аразында социалистиг чарышты организастаан. Оон түңнелдерин үндүрүп, мурнакчыларны шилип кааш, шаңнал-мактал, материалдыг идиг бериншиинин калбаа-биле ажыглап турар бис. Ол чорук ажылды дыка шапкынчыдып турар.

Колоннаның бригадаларының аразында социалистиг чарыш шапкан-ла дээштиг кылдыр организастаттынган. Оон түңнелдерин тускай көргүзүг самбыразында көскү кылдыр бижээш аскылаан. Мурнунда чорук турар тус-тус кижилерни база оон билип ап болур.

Май айның түңнелдери-биле хоочун тудугжу Николай Александрович Уразовтуң комплекстиг бригадазы тиилекчи бооп, шаңнал-макталга четкен. Ол 13 кижилиг бригадада чарышка С. А. Фокин, П. П. Стафеев болгаш өскелер-даа ээ эки түңнелдерни чедип ап, хүн нормазын үргүлчү 120—150 хуу чедир күүседип турар. Бригада кежигүннери июнь 26-га чедир тудуштурулга коридорунуң бетон шывыгларын салып доосааш, ийиги кварталдың планның даалгазын хуусаадан эрте күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар. Н. А. Уразовтуң бригадазы чүгле КМК-да эвес, харын база «Тыва кедээ тудуг» тресте чарыштың мурнунда одуруун ээлеп турарын прораб база чугаалаан.

Ол бригаданы соонда дарый изоляция ажылдары Владимир Петрович Примактың бригадазы чорудуп, ооргаларны ээшаанда салып, боттарының ажыл графиги үезинде ажылдап турар. Бригаданың мурнунда сорулга база улуг. Тудуштурулга коридорунуң кырын ээ-шаанда шывар оңу ажыглалгага кирери чогум-на оон ажылчыннарындан хамаарлыр.

Июньнуң 25-ке чедир 62-ги КМК-ның тудугжулары болгаш электриктер, сантехниктер бирээзэ-ле 1000 дөрбелчин метр шөлдүг 8 теплицаны ажыглалга кирер ужурлуг. Ол он бирги беш чылдың баштайгы чылының ажыглалга киирер ужурлуг тудуун теплица комбинаттың ажылчыннары четтикпейн манап турарлар. Тайга станциязы 600 ажык тонна торфту сөөртүп эккелген. Комбинаттың ажылчыннары немей бүдүрүлге черлерин белеткеду эрткен, социалистерни четчелеп турар. Комбинаттың амгы үеде ажылдап турар үш теплицазының херек кырында берген продукциязының шынарын болгаш сезинда алырга, Көк-Тейниң теплицазы республика ажыглалгазын болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерин чылдың бүгү дургузунда ногаан чем дээр-биле бүрүн хандырып шыдаар.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТАРДА: теплицаның бир кезээниң тудуунуң ниити көрүнүжү; комплекстиг бригаданың кежигүннери монтажчылар (солагай талазында) — Н. Т. Докторов, В. С. Николаев болгаш В. Е. Иванов олар.

В. КАРА-САЛДЫН фотозу.

Он бирги беш чылдың базымнары

ТЫНДА КАНДЫГ БОЛУРУЛ?

Ыраккы Чөөн чуктуң аныяк хоорайы Тында Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының найысылалы болуп турар. Бо беш чылда БАМ-га демир-орук шимчээшкини долузу-биле ажыттынар. Ынчап БАМ кандыг апаарыл?

ПМА-ның корреспондентизи Равиль Биктагиров СЭКП хоорkомунуң бирги секретары Юрий Есаулков-биле беседалашкан.

— Тында болза мөңгеде эривес дош чылар девискээрде турар. Аңаа кыш 190 хонук ургүлчүлээр. Долгандыр-ла даглар, арга-арыг. Бирги орукту— Амур-Якутск магистралын (АЯМ)—Алдан хемге алдын тывыжын 1928 чылда ажытканы-биле холбаштыр тудуп тургускан. Тында (ынчангы Тындинск суур) алдын тывыкчыларының баазазы болуп турган.

АЯМ бөгүн, ол районнуң амыдыралынга чугула рольду ойнап турар. Тынданың төвүнде автоорук магистралы БАМ-ның демир-орук оруу-биле каттыжып келген болганда, ол автоорукту агаарже көдүртү кылган.

— Тында— чаа көшкен кижилерниң хоорайы болгай. Чурттаалга бажыңнарының талазы-биле айтырыг канчаар шиитпирлеттинип турарыл?

— Москваның тудугжуларының кылып турары бажыңнары-биле хоорай улам алгыды туттунуп турар. Беш чыл мурнунда тос каът баштайгы бажың туттунган, бөгүн оларның саны үжен ашкан. Оон аңгыда, үш школа, урugларга үш садиктер, эмнелге, ачы-дуза чедирилгезиниң комбинады база туттунган. Олар шупту архитектураның амгы негелделерин ёзугаар туттунган болгаш Сибирьниң байдалдарынга таарыштыр кылдынган.

Оңгу беш чылда биске кол айтырыгларның бирээзи — тудугжуларны болгаш ажылдакчыларны таарыштыр тургузары болган. Ол сорулга-биле Тындага болгаш ооң чоогунда суурларга 170 муң дөрбелчин метр чурттаалга шөлүн болгаш 400 муң дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарын түр када ажыглалга киирген.

Ам хоорайны чараштыр тударының айтырыы тургустунуп турар. Аңаа тулуунуң болгаш дузалалдың шупту 80 салбырлары киржир апаар.

— Тында хемниң кырында бедип үнген кылымал сугже болгаш станция чоогунуң оруктарынче беш чыл эрткенде харап көөр болзувусса кандыг болурул?

— Байкал-Амурнуң демир-орук магистралының кол көзээ — вокзалдың тудуу бажытай-ла көстүп келир. Чурттакчылар оруктарының үжен үш дугаары болуп турар ол орукту эрткен чылдың ноябрь 1-ле ажыглалга киирген. АЯМ-ның күрүне дугаары база ындыг болган. Беш чылдың төнчүзүнде ол хоорайның 70 муң чурттакчызы болур хамааты ол демир-орук-биле келир чыгы деп санап турар. А Тынданың бодунга-даа ол төрүттүнер чававас. Хоорайның чурттакчылары дүрген өзүп турар болгаш муң чурттакчыга онаашкыр эрткен чылын 23,8 кижи төрүттүнүп турар болгаш азы Ортаакы Азияның республикаларының көргүзүүнге чоок болгаш ол районнуң БАМ мурнундагы үезинден каш катап хөй.

Тынданы бис ийи аңгы шынарлыг кылдыр көрүп турар бис: транспортту таарыштырарының улуг белдири болгаш амгы үениң хоорайы.

Демир-оруктарның шимчээшкиниң диспетчер ЭСМ-ниң дузазы-биле башкарып орар. Нерюнгриниң хөмүр-дажы, Удоканның демир рудазы тывыкчыларынга бажыңнар тудуп бээринге херек панельдер, ыяш-үлетпүр ажыл-агыйларындан чүдүрген тудуг материалдары болгаш оон-даа өске чүүлдер оларның арзында бар.

Кыдыыы дургаар хадыннар-биле бүзээлеттинген оруктуң ындында дагже угландыр хоорай шөйлүп чоруткан. Каът-каът бажыңнар арзында — уруглар сады болгаш школа. Оң талазында — садыг төвү, кафе, солагай талаже — кинотеатр. А хадыларлыг аърга кыдыынга спорт комплекизи туттунар.

Хем чоогунда туттунган түр када чурттаарынга таарыштыр кылдынган бичежек бажыңнар-биле амгы бедик бажыңнарның арзында ылгал улуг-даа болза, культураның болгаш амыдырал хандырылгазының моон сонгааргы тудугларының турар чөлдери ам безин билдингир. Проспектиниң эң хүндүлүг черинге улуг концерт залы турар. А Советтер бажыңы хоорайның төп кезээн кластай бээр.

Тайгаже халдаашкынны хандырып турар өске-даа чамдык черлер каракка шупту четче көзүлбези билдингир. Нефтебааза, эът-сүт комбинады, дазараныга фабриказы аңаа хамааржыр. Чечектерни областъ төвү Благовещенскиден сөөртпейн, а хоорайның бодунга өстүрүп тарып сорулганы салган бис. Амдызында бис чүгле чечектерни эвес, а сметананы болгаш өске-лээ продуктуларны оон сөөртүп ап турар бис.

Ол бүгү дээрге, Хабаровскиден келген бөлүк социологтарның киржилгези-биле Тынданың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң комплекстиг планывда көрдүнген хемчеглер-дир. Ол планны чогаалырда чоннуң күзелин айтырып, олар-биле сүмележип тургаш кылган.

— Силерниң хоорайже чоннуң кээп турары БАМ-ның тудуу-биле холбашкан болгай. Ол тудуг доостурга, чурттакчылар чоруп эгелевес бе?

— Тындажылар дээрге хөй кезиинде-ле оон-моон келген улустар болгай. Оларның хөй кезии — чурттуң барык талакы районнарындан келген. Оларның хөй эвес кезии чаа туттунган черлерге ажылдап чаңчыккан улус боор турар. Чурттакчыларның бодалы-биле алырга, оларның 25,2 хуузу Тындага артып каар күзелдиг. Ол санны ап көөрге, хоорайның чурттакчы чону улуг-ла эвээжевес боор. Бүдүрүлгениң байдалын база өөренип көрзе чогуур — рельсти салгаш-ла, оон ыңай чоруп каар болгай. А чурттакчыларның 35,3 хуузу ол айтырыгга дорт харыыны ам берип шыдавас бис дээни бисти арай дүвүредип турар.

Ол сан дээрге, эвээш эвес сан-дыр. Ол чүнү көргүзүп турарыл? Бистиң дошкун агаарлыг чериңистиң дугайын четпес тайылбырлап азы БАМ тудуунуң соондагы хөгжүлдезиниң багай тайылбырлап турарывыс ол-дур. Өске талазы-биле алырга, бис эвээш эвес курлавырларлыг-дыр бис дээрзин ол сан көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш, оон-моон улус келирин манавайн, тус чердиң кадрлары-биле ажылдаар ужурлуг бис. Оңу амыдыралга боттандырары-биле хоорайның удуртукчуларының күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннериниң ужуражылгаларын организастап турар бис. Бүдүрүлге пландарын ажыр күүселдиг турувуста оон ылдып каап турган ылангыя культураның болгаш ачы-дуза чедирилгезиниң тудугларынче бо беш чылдың эгезинде-ле кол кичээнгейни угландырып эгелээн бис. Хоорайны түңнел ногааннадырынга база 1981 чылда ийи миллион рубльди чарыгдаазы көрдүнген.

(ПМА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

МАССАЛЫГ ТИРАЖ-БИЛЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). «Каламкар пракашан» деп ном үндүрер черге парлаан чылда номну «Индияның хөй-нитити ажылдакчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң дугайында» деп адаан. Индияның сураглыг хөй-нитити болгаш политиктиг ажылдакчыларының чүүлдерин ол номда киирген. Совет коммунистерниң дээди шуулганының бүгү делегейге кайгамчык улуг ужур-дузазын олар боттарының чүүлдеринге онзалап демдеглээн.

«СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң съездиге кылган Отчёт илеткели, оон көдүргени тайбың инициативалар Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының тайбың характериниң дугайында херечилеп турар-дыр» деп, Индияның Национал конгресс (И) башкарыкчы партиязының Бүгү-индий комитединиң Чиңгине секретары Шьям Сундер Мохапатра бижээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң иилиринден бүгү делегейге чаңгыланып дыңналган Тайбынның совет программазын күүседири ядролуг халаптың айыылындан кижи төрелгетенни чайладыр болгаш чавырлыышкынның чорудулгазын уламчылаарынга база бүгү-нитити тайбыңны быжыглаарынга илиги бээр дээрзинге бүрүн бүзүрел-биле чугаалап болур деп, ол айыткан.

Ол чаагай сорулгаларны чедип алыр дээш бүгү совет улус тайбың дээш база боо-чепсекти дүжүрер дээш шиитпирлиг демисежип, хөгжүп орар чурттарның империализмге болгаш реакцылыг күштерге удур чөптүг демиселин быжыы-биле деткип турар деп, Ш. С. Мохапатра демдеглээн. Индий океанны тайбыңның зоназы болдурарынче болгаш даштыкының ында шериг баазаларын узуткаарынче угланган Совет Эвилелиниң ажыл-чорудулгазын Индия бедии-биле үнелеп турар.

Тайбың тургузуушкунга, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидеринге болгаш социалистиг демократияны хөгжүдеринге совет улустуң шылгараңгай чедиишкиннерин СЭКП-ниң XXVI съездизи тодаргай балыткап көргүскен деп, Индияның Коммунистиг партиязының Национал чөвүлелиниң Чиңгине секретары Раджешвара Рао айыткан. Совет улустуң тайбың тургузуушкунга шылгараңгай чедиишкиннери — ажылчы чоннарның үндезин эрге-ажыктарын хандырарынга социалистиг системаның артык күштүг аргаларын бүгү талалыг ажыглаарынче угланган СЭКП-ниң политиказының мерген угаазының тодаргай херечизи-дир деп, ол бодунуң чүүлүнге онзалап демдеглээн. Чоннуң амыдыралын экижилериндэн, дайыннар болгаш күчүлээшкин чок тайбың келир үени тургузарындан артык чугула сорулга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязында чок дээрзин съездиниң киржикчилериниң бир үн-биле хүлээп алганы ССРЭ-ниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң он бирги беш чыл планы бүзүрелдиг херечилеп турар деп, Раджешвара Рао онзалап бижээн.

Совет коммунистерниң шуулганы — амгы үениң шылгараңгай болуушкуну-дур деп, Индияның парламентизиниң депутады Локеш Чандра чылдда иомга демдеглээн. Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарынче, чавырлыышкынны ханыладырынче болгаш тайбыңны быжыглаарынче угланган тайбың саналдарны съезд көдүрбүшаан, тайбыңга ынак бүгү кижи төрелгетенниң бедик үнелээшкинин алган. Делегейниң чаа дайынының кыпсыкчылары өлүмнүг аштырышкынга чайлаш чок таваржыр дугайында съездиге илергейлээн совет коммунистерниң болгаш ССРЭ-ниң бүгү улузунуң быжыг бүзүрели тайбың дээш база боо-чепсекти дүжүрер дээш демиселчилерни улам сорук киирип турар. Совет Эвилелин бодунуң идегелдиг эдиүү кылдыр кезээде санап келген болгаш санап-даа турар бүгү индий улус СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш түңнелдерин бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп көрген деп, Локеш Чандра онзалап демдеглээн.

Л. КОТОВ.

АКШ-тың компартиязының ТК-зының пленуму

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму болуп эрткен. Американың Каттышкан Штаттарының Компартиязының Чиңгине секретары Г. Холл аңаа илеткел кылган.

Р. Рейганның администрациязы «төөгү шактарының согуннарын дедир чылдырары» оралдажып турар-дыр деп, ол медеглээн. Америк империализм бодунуң тура-соруун делегей аренизынга албадап, каҗан турган эрткен үени дедир эгидеринче АКШ-тың чаа чазаа чүткүп турар. Делегей байдалын кедергей чидиглендирериче угланган америк администрацияның айыылдыг политиктиг угланыышкыны америк коммунистерниң удуртукчузу шыңгыы буруу шапкан. Чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерин соксадырынче угланган Совет Эвилелиниң чүгула тайбың саналдарынга харыы бээрин деңнер Р. Рейганның чазаа амга чедир ойталап турар.

Каттышкан Штаттарның хөделиишкиннери улустарының национал хосталыышкынның моондактаарынче, Азияга, Африкага, Латин Америкага тергиидели чедип алыр сорулга-биле дайыннарны белеткээринче угланган-дыр деп, Г. Холл медеглээн. Ол политиканы америк администрация чорутпушаан, кедергей хөй шериг чарыгдалдарының шүүделин америк ажылчы чоннарның эктинге онаажтырып турар. Ынчаарга шериг чепсээ бүдүрүп турар корпорацияларның кончаазы кедергей көвүдеп, олар улам байып турар.

Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынче монополиялар-ның халдаашкыннары, Рейганның экономиктиг политиказы хөй миллион американнарны хоозурадып, ажыл чок чорукту күштелдирип, долларның үнезин кудуладып турар деп, АКШ-тың Компартиязының Чиңгине секретары айыткан. Чуртта калбарган удурланыышкынның кампаниязы ол политиканы шыңгыы буруу шаап турарының илергейлээшкини болган. Чазактың экономиктиг политиказынга удурланыышкынның чыскаалдары болгаш митингилери америк хоорайларда болуп турар. Рейганның чонга удур политиказын буруу шапкан кампания улам идепкейжип тур деп, ол чугаалаан.

Демиселдиң хөй чылдарының дургузунда америк улустуң чаалап алыышкыннарын узуткаарынче угланган Вашингтонның тускай политиказын чоннуң хүлээвээни удурланыышкын шимчээшкини херечилеп турар. Ажылчы чоннарның массалыг шимчээшкининге харыы кылдыр реакцылыг бөлүктер чаа эвилелди тургузуп эгелээнин америк коммунистерниң удуртукчузу демдеглээн. «Моральдыг хөй нуруузу», неофашистиг ку-клукс-клан, «америк нацистиг партия» ышкаш барыын үзелдиг бөлүктерни америк байлар идепкейлиг деткип турар. Истелгениң федералдыг бюрозу болгаш төп разведка эргелели идепкейжип, чонга удур шаажылакчы хөделиишкиннерни күштелдирген. Удурланыышкынның массалыг кампаниязының киржикчилериниң хуражалени божаннадыр. чавырылдырар дээш реакцылыг ол күштер бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ **СОФИЯ.** Болгария Улус Республиканың пөс-тааы үлетпүрүнүң эң улуг бүдүрүлге чери —Габровтуң Г. Генев аттыг комбинадында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг эрткен беш чылдарда ийиден артык катап улгаткан. Чуртта кылып үндүрүп турар дүктен кылыр пөс-тааның 30 хуузун ында бүдүрүп үндүрүп турар. Бо беш чылда ол комбинатка технологтуг шугумнарны улам чаартыр талазы-биле хөй ажылды кылыр деп турар. Оон түңнелинде бүдүрүлге хемчээли ам-даа 15 хуу немежир. Амгы үеде Болгарияның үшкү чурттакчызы-ла Габрово хоорайга аргаан пөстен кылган хептиг боол турар.

⊙ **ПАРИЖ.** Экономиктиг кады ажылдажылганың болгаш хөгжүлдениң организациязының Парижке чылдыртан сессиязы кандыг-даа түңнел чокка доозулган. Эң улуг дээп 24 капиталистиг чурттарның даштыкы херектериниң, экономиканың болгаш сан-хөө министрлери экономиктиг кризистен уштунары-биле канлыг-даа каттышкан шиитпирни шыгыы чорлээзлер уржуунда чедип ап шыдавайн барганнар.

Францияның даштыкы харылзаалар министри К. Шейсон болгаш экономика база сан-хөө министри Ж. Делор олар сессияга чүве чугаалааш, Барыын Европаның экономиказынга хоралыг салдарын чедирип турар АКШ-тың акша-сан-хөө политиказын шыңгыы шүгүмчүлээннер. Францияның ындыг туружун Италияның, ФГР-ниң, Бельгияның, а ол ышкаш скандинав чурттарының кандыг-бир хевир-биле деткээнин айыткаш, АФП агентизи «АКШ судка кирген» деп демдеглээн.

⊙ **КАИР.** Чазакка таарышпайн турар күштерниң төлээлекчилериниң аңаа болган массалыг митингизиниң киржикчилери Израиль-биле харылзааны «чогумчалыг болдурары» соксадырын, израиль элчинниң Каирден үндүр шөлүртүн, египет элчинниң Тель-Авивтен келдиртирин ЕАР-ның чазаанда негээн.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Кол Ассамблеяның 1981 чылдың сентябрь 15-те ажылдап эгелээр ээлчеглиг XXXVI сессиязының чугаалажыр хүн айтырыынга киирер деп турар кол-кол айтырыглар — дайын айыылын кошкалыры, делегей байдалының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырары, боо-чепсекти бирги ээлчегте ядролуг чепсектиң эндере бүдүрерин соксадыры. бөмбүрзектиң «изиг точкаларында» мессилежиишкинниг демиселди тайбың арга-биле шиитпирлээри ол болур ужурлуг. КНО-нуң штаб-квартиразында үш айның иштинде чугаалажыр ужурлуг 126 айтырыгларның данзызын парлаан.

⊙ **БРАЗИЛИЯ.** Риу-Гранди-Ду-Сул штатта рис шөлдеринде кадээ ажыл-агыйы ажылдары соксаттынган. Бразилияда рис тарып өстүрериниң кол төптериниң бирээзи болур ол черниң тараачыннары боттарының продукциязын садарының чиик өртектеринге удурланыышкынын илередиринин демдээ кылдыр ажыл соксадыышкынын чарлааннар. Рисчилерниң материалдыг деңнели кывар чүүлге болгаш кадээ ажыл-агый техниказынга өртектерниң соксаал чокка улгадып турарындан база дорай тап эгелээн.

⊙ **МАПУТУ.** Мурнуу Африканың Национал Конгрезиниң (АНК) болгаш Мозамбик аныяктарының организациязының төлээлекчилериниң аңаа болган ужуражылгыжының киржикчилери колониализмден болгаш расизмден Африканы бүрүну-биле хостаар дээш демиселди улам калбартырынга шиитпирлиг белениң илереткеннер. Ол ужуражылгыжы Соуэтонуң тайбың чурттакчыларының сөөк-язы ылгакчыларының араатаныг сөз-биле шаажылааныындан бээр 5 чыл болганы-биле холбаштыр организастаан.

Мозамбиктиң аныяк оолдар болгаш кыстары Мурнуу-Африка Республиканың аныяктарының сөөк-язы ылгаар эрге-чагыргазынга удур демиселин долузу-биле деткип турарын илереткеннер.

⊙ **ОТТАВА.** Төп Американың болгаш Кариб далайының девискээринде чурттарның «хөгжүлдезиниң планы» дээр Вашингтоннуң айыыстыг кажарлааашкынын Канаданың Компартиязы буруу шапкан. Ындыг план дээрге. ол девискээрлериниң чурттарының «политиктиг херектеринге холгаарлаарының америк программазы» Канаданы болгаш Мексиканы элзидип киирериниң овуузунуң сүлчээзи-дир деп Компартия көрүп турар.

«Хөгжүлдениң рейганчы планы» реакцылыг фашистиг болгаш шериг эрге-чагыргаларын деткиирииче угланган болгаш Төп Американың болгаш Кариб девискээриниң улустарының чорудуп турар чаартылгалыг шаптыктаар сорулгалыг деп Компартияның Төп Күүсекчи Комитединиң медегелинде чугаалап турар.

Ол америк план тайбыңның, хосталганың болгаш социал деңнешигенниң күштеринге удур чүүл болурун документиде демдеглээн.

АЛБАДААШКЫННЫҢ ПОЛИТИКАЗЫ БУУРАП ДҮЖЕР

ГАВАНА. (СЭТА). Мурнуу Африка Республиканың расистери-биле харылзааларны калбартыры, Анголага удур дээрбечи бөлүктерни деткиири, Намибияның айтырыын эвээш санныг ак кештиг европейжилерниң эрге-ажыынга дүүштүр шиитпирлээри — Американың Каттышкан Штаттарының президентизи Р. Рейганның Африкага хамааржыр политиказының кол угланыышкыннары болуп турар деп, Пренса Латина агентилелиниң тайылбырында айыткан.

Мурнуу Африка Республиказа сөөк-язы ылгай көөр эрге-чагыргаларының контролюнун алаанга Намибияны хевээр арттырарын Каттышкан Штаттар оралдашпышаан, ол чурттуң салым-чолунга хамаарыштыр Каттышкан Нациялар Организациязының планынга удурланып турар-дыр деп, агентилел демдеглээн.

АКШ-тың болгаш Мурнуу Африка Республиканың «эрге-ажыктарының ниитилешкээ» Вашингтон хүлээп көрбүшаан, сөөк-язы ылгай көөрүнүң дерзии политиказын херек кырында камгалажып турар. Анголага удур Унитаның дээрбечи бөлүктеринге боо-чепсек дузаламчызын АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери күштелдирип, Мозамбикти болгаш ол чоок кавының хамаарышпас өске-даа күрүнелерин Вашингтон Африкага политиказын деткиир кылдыр албадаарын оралдажып турар.

Африканың улустарын албадаар дээн Рейганның администрациязының оралдажыышкыннары бүрүн буурап дүжер деп, Пренса Латина айыткан. Африка диптиң улустары бодунуң экономиктиг база политиктиг хамаарышпас чоруун камгалап шыдаар, а Намибия хамаарышпас чурт болур. Улусчу Ангола чаа ниитилелди тургузар оруундан кажан-даа ойлавас.

АЙЫЫЛДЫГ ҮРЕЛИИШКИННЕР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Уранны болбаазырадып кылыр болгаш ажыглаар талазы-биле АКШ-та үлетпүр комплекизи чурттуң энергетика министерствозунга хамааржыр. Оук-Ридже (Теннеси штат) ол үлетпүр комплекизинге үрелиишкиннер үргүлчү боол турар болгаш кижилерниң кадыынга айыылдыг радиоактивтиг газтарның агаарже тарап турарын АКШ-тың Энергетика министерствозу хүлээп көөр ужурга таарышкан.

Бо чылдың майда ол бүдүрүлге черинге дериишкин үрелгенинде айыылдыг радиоактивтиг газтарның агаарже тарааныындан 53 ажылдакчыны эмнелгеже чорудкан дугайында дүвүреңниг медээлерни солуннарга парлаан. Бүдүрүлге ээлериниң харыысаазы чок чоруунуң түңнелинде ол үрелиишкин болдунган. Кижилерниң амы-тыныы болгаш кадыкшылы дээрзинге албан бүдүрүлге ээлериниң кем-буруулуг чоруун шыгыы хынаарын, оон түңнелдерин солуннарга чарлаарын тус черниң чурттакчылары эрге-чагыргалардан негээн.

Ядролуг оаар чүүлду бүдүрер талазы-биле ол үлетпүр комплекизин тургусканындан бээр эрткен үениң дургузунда аңаа 121 үрелиишкинниң болганын АКШ-тың Энергетика министерствозунуң медеглелинде айыткан. Ол үрелиишкиннерниң түңнелинде ниитизи-биле 51,5 тонна уран агаарже, сугже, хөрзүнче тарап болуп турар. Эргижирээн дериг-херекселдерин солуурунга болгаш чаартылгага акша-херексел чарыгдаарын харамнанган бүдүрүлге ээлериниң кем-буруулуг харыысалга чок чоруу ол бүгү үрелиишкиннерниң база ааваарыларының кол чылдагааны дээрзин тус черниң парлалгазы бижээн.

Ф. Миттеранның медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Парламент соңгулдаларынга хамаарыштыр чазактың хуралынга Францияның президентизи Ф. Миттеран медеглел кылган. Чуртту чаа политиканың оруу-биле чорударын француз улус май 10-да бодунуң бадылаашкыны-биле меңээ бүзүреп берген деп, президент чугаалаан.

Францияга эргежок чугула ажыктыг, чайгылыш чок болгаш узун хуусаалыг политиканы чорудар аргаларны президентиге бээринге белениң чурттуң соңгукчулары парламент соңгулдаларының ийиги бадылаашкыннарының үезинде көргүзеринге күзээшкинни Ф. Миттеран илергейлээн. Соңгулдаларның түңнелинде Францияның Национал хуралы чаартынган соонда чурттуң мурнунга бүгү хүлээлгелер күүсеттинген турар деп, ол бүзүреткен.

Чугула конференция

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА). Лаостуң Улусчу-революстуг партиязының ТК-зының болгаш Лаостуң чазааның инициативазын ёзугаар республика конференциязын чурттуң найысылалынга чыылдырган. Лаос Улус Демократтыг Республиканың биче национальдарының чурттуң улус ажыл-агыйы тургузуушкунунга идепкейлиг киириштирер дугайында чугула айтырыглары ол конференцияга чугаалажып көрген.

ЛУРП ТК-ның Чиңгине секретары болгаш ЛУДР-ның премьер-министри Кейсон Фомвихан конференцияның киржикчилериниң мурнунга чүве чугаалаан болгаш социалистиг тургузуушкунуң хереэнге чурттуң бүгү биче национальдарының салыышкынын бедии-биле үнелээн. Лаоста чурттап турар бүгү улустарның деӊ эргезин болгаш акы-дуңма найыралын быжыглаарынче, ажылчын аңгының база күш-ажылчы тараачыннарның эвилелин улам-на быжыктырарынче угланган партияның национал айтырыг талазы-биле шиитпирлерин черчерге калбаа-биле пропагандалаарынче конференцияның киржикчилерин ол кыйгырган. Социалистиг өске чурттарның акы-дуңма улустары-биле найыралды улам-на калбартырын эргежок чугуладзын К. Фомвихан онзалап айыткан.

Күрүне сектору быжыгып турар

МАПУТУ. (СЭТА). Мозамбиктиң эрге-чагыргалары үлетпүрге болгаш кадээ ажыл-агыйга күрүне секторун улам-на быжыглаар талазы-биле хемчеглерни боттандырып турар. 1981-1990 чылдарда чуртту хөгжүдериниң перспективтиг планын Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып көрген. Перспективтиг ол планның кол үш сорулгалары: тараачыннарны кооперастаары, кадээ ажыл-агыйга болгаш үлетпүрге күрүне секторун быжыглаары, аар үлетпүрнү тургузары болур деп, Мозамбиктиң планнавышкын болгаш кадээ ажыл-агый министри Мариу Ла Граса демдеглээн.

Бар бүдүрүлге күчүлерин бүрүн ажыглаары, колониалдыг үениң экономика тургузуун шиитпирлиг чаартыры эргежок чугула болуп турар деп, министр чугаалаан.

Ракета-ядролуг чепсектиг «Мидуэй» деп америк шериг корабли Нокосука өртээлинге чедип кээрге, аңаа удурланыышкынның киржикчилери «Мидуэйни ырадыңар!», «Японияга ядролуг чепсектиң херээ чок!» деп доңуңарны салып турган.

ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

КИЖИ БҮРҮЗҮ КАДЫК БОЛЗУН

Эмчи сестраларының республика конкурузу

Медицина ажылдакчыларының мурнунда кижи бүрүзү кадык болзун дээш ажылдаар кол сорулга салдынып турар. Ынчангаш эмнелге ажылдакчылары — эмчи, сестра—кым-даа болза онаашкан ажыл-херээн беш салаазы дег билир ужурлуг.

Медицина ажылдакчызының хүнүнүң бүдүүзүнде Тываның күрүне филармониязының бажыңынга «Мергежилдиң тергиини дээш» деп сестраларның көргүзүг-конкурузу болган. Маңаа Таңды, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем районнардан болгаш Кызыл хоорайдан шупту 11 кижи киришкен. Оларның арзында Наталья Еремпова чоокта чаа эмчиниң дузалакчызы болган. Надежда Ульянова медицинада 13 чыл ажылдап турар дээш сестраларның ажыл стажы аңгы-аңгы болганындан, арга-дуржулгазы база ындыг. Ынчалза-даа хүлээнгени ажыл-херек дээш олар ак халаттарны кеткен болганда, кижилерниң кадыы дээш туржур бедик харыысалганы кезээде медереп билирлер.

Республика эмнелгезиниң улуг эмчизи Л. П. Зверевтиң чалыг сөзү доостуру билек, конкурс ажылын эгелээн. Жюри кежигүннери хамыктың мурнунда конкурстуң киржикчилериниң даштыкы ааа-хевиринче: кеттинип алганынче, дарыг кижилер оларны канчаар хүлээп көөрүнче кол кичээнгейни угландырган. Оон ыңай бир кол чүве — медицина херекселдерин эки билири, оон-биле дүрген, билдиниг дуза көргүзери болур.

Конкурстуң киржикчилери билетте ийи айтырыгга харыылавышаан, медицина херекселдери-биле канчаар ажылдаарын көргүзүп, экзамен дужааганнар. Оларның харыылаар, чугаалаар чүвези-ле хөй: аптечканы канчаар четчелеп чыыры, совет медицинаның төөгүзү. Тываның эң эки эмчилери дээш оон-даа өске.

Конкурс киржикчилери эмчилерниң айтыышкынның аадаг чок күүседип шыдаар-дырлар, чоннуң кадыын оларга бүзүреп болур-дур дээрзинге көрүкчүлер чаза ханып сонуурган.

Медицина ажылдакчызы дарыг кижиниң бут бырыыга турузар дээш чүгле эмнээрилден аңгыда, аңаа эргим, чоок кылдыр эвилең, ээлдек, кижизиг болур ужурлуг. Аңаа кандыг-бир кыска солун чүвени чугаалап, азы номчуп бээр, бичии кижилерге тоолдугаш ылып бээр ийикпе шүлүк чугаалап азы ыры-даа ырлап бээр апаар.

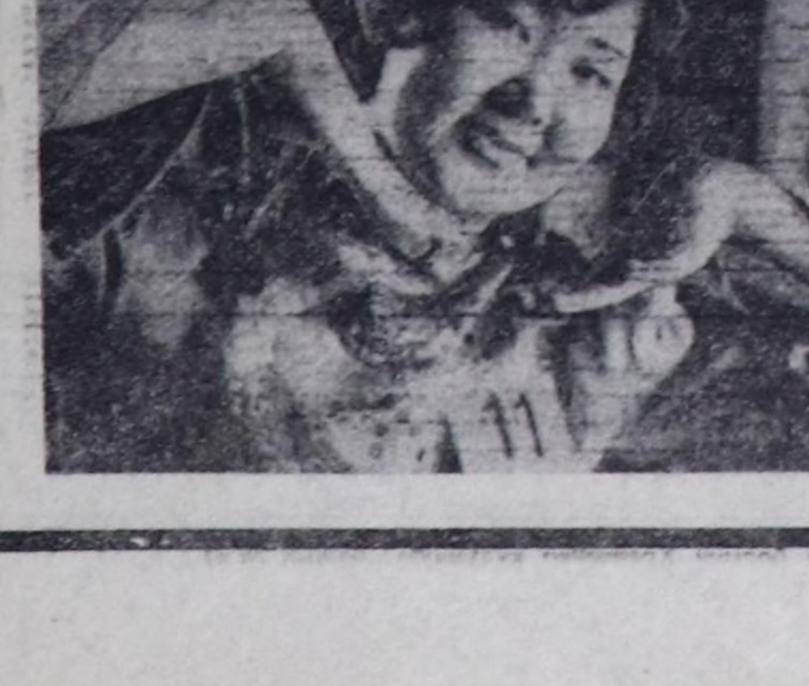
Конкурстуң сөөлгү үе-чадазында ол бүгүнү районнардан келген сестралар таныылап, кыска-кыска шүлүктер чугаалаарынга, ырлаарынга маргышкаңнар. Маргылдаа маргылдаа-ла болгай. Түңнел үнген, тиилекчилер илерээн. Хову-Аксының участок эмнелгезинден Татьяна Золотухина, республика эмнелгезиниң нерв аарыглары эмнээр салбырындан Лариса Дедунова болгаш Кызылдың уруглар эмнелгезинден Роза Донгак олар тиилекчилер болганнар.

ЧУРУКТА: конкурстуң жюри комиссиязы ажыл үезинде; тиилекчилерниң бирээзи Роза Донгак.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотолары.

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

ОЛ ЭРТЕННИ КАТАП САГЫНМЫШААН...

(Фронтучу кинооператорлар дайынның баштайгы хүннериниң дугайында).

Союзкинохрониканың операторлары 1941 чылдың июнь 22-де, оон мурнундаазы дег, чурттуң чүк бүрү булуңнарынга дыштаныр хүн сюжеттерин — ажылчы чоннарның дыштанылгазын, спортчу маргылдааларын, оюннарны, шериг гарнизоннарында дайынчыларның албанын тырттырар ужурлуг турганнар...

Брест шивээзиниң солдаттарының дыштанылгазын аңаа турган оператор тырттырып четтикпээн: өлүртүп каан. Ол воскресеньениң даң бажында Брестиге чүү болганын немецтерден артып калган кинохроникадан көрүп болур. Эртенгиниң 4 шакта удуп чыткан хоорайже үгер-боонуң, чаган долу дег, хөй огу саарылган. Кижилер бажыңнарындан иштики хеви-биле маңнажып үнүп кээп турган. Шивээниң гарнизонундан элээн каш машиналарга уругларлыг херээжейнерни демир-оруукче чедирип чоруткан. Кижилер чык долу кылдыр сыңмарлажып алган поезд шимчеп четтикпээн. Кырынче бомбалар урдунган. Бүгү эшелон хып эгелээн. Вагоннардан үне халып четтикkеннер ховуже маңнашкан. Оларны чавыс ушкан самолёттардан боолап турган.

Кинохрониканың төп студиязының оператору Анатолий Крылов дайын эгелээнинин дугайын сезинмейн-даа, Батуминиң гостиницазынга кээп өрээл алгаш, аппаратуразын белеткээш, пляжче бастырыпкан. «Союзкиножурналга» батуумжилерниң Кара далай эриинге дыштанылгазын тырттырып эгелээн. Эрик кыдыынга маңнап келген аныяк оолдуң: «Дайын, эштер! Дайынның дугайын радиода чарлап тур!..» дээн алгызы ону доктааткан. Крылов ол дораан Москваже дедир ужудуп чорупкан.

Киностудияга кээрге ооң мурнундаазы дег хайым эвес болган. Операторларның улуг бөлүү фронтуже чорупкан болган, оларның кинорепортажтары экраннарга доктаамал үнүп эгелээн.

Алды хонук белеткенгениниң соонда Крыловтуң кирген бөлүү Минск углуг чорупкан. Июль 5-те операторлар Смоленскиге чедип келген. Хоорайны шагда-ла бомбалап эгелээн болган. Барыын фронтунуң штавындан ужар чүүл кезектериниң бирээзинче Крыловту чоруткан. Арга иштинде узун дилиндек аяң аэродромга ол бөлүүнүң баштайгы фронтучу сюжедин тырттырган. Оон соонда Крылов совет шериглерниң баштайгы улуг шаап халдаашкынын кинопленкага тырттырар аас-кежиктиг болган. 1941 чылдың август төнчүзүнде Ельняже халдаашкын болгаш ону хостааны операторга кажан-даа уттундурбас.

Оператор Николай Вихирев бомбалакчы ужар чүүлге барган. Бөлүүнүң ассистентизи Борис Вакар-биле Киев углаашкынынга тырттырып эгелээннер. Пе-2-лерниң полугу Малая Девица деп аттыг суур чоогунга шөлге турган. Гитлержилер Киевче чоокшулап орган. Самолёттарның бирээзинге ужудуп үнер чөпшээрелди Вихиревке берген. «Ужарың ол ышкажыл?» — деп дузалакчызы Вакар оон адааргал-биле айтырган: дайынчы ужудуушкунга киржирин ол база күзеп орган. Борис Вакар ооң соонда дайылдажып четтиккен-даа. Бомбалаар самолёттарга автоматтыг, киноаппараттыг ужудуп, Сталинградтың бузундуларынга тулчуп, Кызыл Тук орден-биле, Күрүне шаңналы-биле-даа демдеглеткен. Ол биче сеткилдиг, дузааргак, эрес-дидим кижи, талантылыг оператор гитлержилерниң тылынга, Ковпактың сурлагы рейдизиниң үезинде өлүрткен.

Еремин деп ужудукчунуң самолёдунга ужударын Николай Вихирев аэродромга келгеш дыңнаан. Батальон комиссары Фадеев мынча дээн: «Силерни, эш Вихирев, алыр дээш бис самолёттан бир бомбаны дүжүрүп кааптар бис». Ооң хайы-биле чүс килограммның бир бомбазы дайзынның кырынче батпас-тыр деп оператор хомудап бодаан. Ужудукчу Еремин, штурман Заварихин, радист-боолакчы Коков ол күжү кошкаан бомбалаашкын дээш айыылдыг ужудуушкунче үнген. Кинолентага тырттырган сюжедин биле ону ол базыткап шыдаар бе?

Пе-2-нин кабиназы кызыы. Ынчангаш Вихирев бомба октаар люк кырынга кыстынып алган. Моторлар хөделген дораан самолёт маңнап ыңай боол, ооң мурнунда ужудуп үнгеннериниң соонче чыскаалче үнүпкен. Бомбалар октаар үени сагындырарын штурман аазаан. Удавааанда ол кулу айыткан. Фронт шугумун эртип турар-дыр бис деп, оператор билип каан. Солагай талада — ыш, ол дээрге Ак Церковь хоорай хып турары ол. Кожалаштыр чыскаалда самолёттар ужудуп орда даап-шимээн чок-даа дег. Самолётту хенертен күш-биле октапкан ышкаш болган. Чоогунда чазылган октуң ыжын ол эскерген. «Бисти боолап турарын көрдүң бе?» — деп Заварихин кулакка ээгип келгеш айтырган.

Снарядтар ында-мында, чамдыкта шуут самолёт-биле кожа частып турган. Адаанда дыйлагар орукта танкылар серенги хааржаа дег көстүп чораан. Самолёттар таарыштыр чыскаалып бомбалаарыбиле кудулап балыпкан...

«Белеткениңер!» — дивишаан Заварихин операторнуң эктин орта часкаан. Вихирев кожазында самолёттуң бомбалаарын тырттырар кылдыр белеткенипкен. Бомбалар баштай самолёттан ыравайн деңге ужугар, оон соонда шиш баштары чоорту доңгайбышаан черже сыылады бадыптар. Танкыларның мөөңнели бергени, частыышкыннарның чалбырааштары объективке таварышкан. Самолёт катап көдүрлүп үнер деп чорда, оператор ийи танкының өрттенип бергенин, оортан тараканнар дег бичии кижилерниң үне халышкылааныи тырттырып четтиккен. Самолёттар ийи катап бомбалаан. Ийги удаазында оларны пушкалардан боолап эгелээн. Шөлде ышталып, өрттенген танкылар эндерилген.

«Адыкчы! Мессерлер...» — дээн, командирниң үнү хенертен чаңгыланган. Кас демдектерлиг хыдыкчы самолёттар ийи-ийи боол алган хүн таласындан келген. Адыкчы-радист Коковтуң пулемёду тадылады эткен. Еремин самолёдун өске талазынче дүрген ээй тударга, операторнуң карактары шуут караңгылап келген. Атакаже ужудуп үнген тос самолёттун дөртү аэродромга ээп келбээн...

Вихирев Москваже дораан ужуткан, тырттырган кинолентазын далаш-биле көргүскен. Төп солуннарның редакцияларының кадрлардан парлап бээрин база дилээн. Ооң чуруктары даартазында «Правдага» болгаш «Красная Звездага» көстүп келген. Кинолентазындан хоолгазын кылдырып алгаш, Вихирев полкче катап ужудупкан.

«Плёнкаң көргүзем» деп, комиссар дораан дилеп келген. Ийи-үш-ле хонук бурунгаар болган тулчуушкунга өлген кижилер, дирлип келген дег, эш-өөрүнүң мурнунга көстүп келген — экран орнунда аскан ак чоорганга оларны операторнуң ужудуп үнер мурнунда, тулчуушкун үезинде тырттырган кадрларын көргүзүп турганы ол. Ону көрүп орган ужудукчуларның хавактары дүгдүнүп, эриннерин ызырнып органы экрандан удур келген чырыкка илдең болган. Олар өңнүктериниң өлүмү дээш өжээн негээринге улам кыптыкканнар... Оператор комиссарның чанынга орган. Кинооператорну самолётка олуртур дээш бир бомбаны самолёттан дүжүрүп каапканынга комиссар ам хомудавайн орган.

...1941 чылдың август 2-ге чедир Москвада кинохрониканың Төп студиязынга аңгы-аңгы фронтулардан 5 муң ажыг метр плёнка келген. Олар дайынның баштайгы үезинде аштырышкыннарны, чаа күштериниң фронтуже кээп кирип турганын, чурттакчы чоннуң фронтуга дузазын төөгүге арттырган. Келген плёнкаларны дораан чуп, көзүлдүргеш, чогаалчыларга, журналистерге тайылбырларны, сөзүн бижидип турган. Петр Павленковуң плёнкаларны көргеш, тайылбырын бижип турганын режиссер Илья Копалин сактып чугаалап турар. А Александр Довженконуң плёнкалар көөр залга келгеш, шак-шагы-биле ыыт-шимээн чок олуруп турганын Одессаның болгаш Севастопольдуң камгалалын тырттырып чораан оператор Владислав Микоша сактып чугаалаар. Довженко оон соонда дайын, аңаа операторнуң ажылының, ооң ужур-дузазының дугайын чугаалаар турган.

Фронтучу кинооператорлар 257 кижи турган. Олар дайынның баштайгы хүнүнден сөөлгү хүнүнге чедир кинокамераын боо дег шыгаап алгаш эрткен. Москвадан Берлинге чедир, Волгадан Эльба чедир фронтучу, маадырлыг орукту олар солдаттар-биле кады эрткен. Киного тырттырып, тулчуп чорааннар. Тулчуушкуннар аразында чапсарларда удуп чыдар, чагаа бижээп, төрел кижилерни сактып орар солдаттарны-даа тырттырып турганнар. Төөгүнүң, кижилерниң, келир үениң мурнунга харыысалгазын олар билип турганнар...

Беш операторнуң бирээзи дайынга өлген. Оларның чамдызы кайда хөөржүттүнгени мынчага чедир билдинмес. Оларның тырттырып каан плёнказы ам-даа бар. Дайын үезинде үш чартык миллион хире метр плёнканы тырттырган деп санап көрген. Операторларның балыгладып, өлүп турган тырттырган кадрлары чыдар эрткен соонда, ам тайбың дээш демиселге илегелдиг чепсек апарган. «Ала-чурттуң Улуг дайыны» деп документалдыг 20 сериятыг киноэпопея ооң чижээ болур. Ол хөй-хөй чурттарның экраннарынга үнген, миллион-миллион кижилерниң карааңга төөгүнүң шынын көргүскен.

Галина БАКШЕЕВА. (ПМА).

ХАЛАЛЫГ БОЛГАН

Кызылдың «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионунга спорттуң национал хевирлеринге Тыва АССР-ниң спартакиадазы бо чылдың июнь 6—7 хүннеринде болуп эрттип турда, аңаа чордум. Ол хүннерниң изиин канчаар, чонун хөйү база кончуг, районнардан безин чедип келген. Чүгле спортчулар безин 200 ажыг дээр чораан.

Хүрештерниң өлүнүн канчаар, ол хүннерниң изиин черле чүү дээр. Элезин безин чалынныг чыдар. Суксанчыы кедергей. Кижи бодаарга аңаа Кызылдың аъш-чем садыы квас, газтыг сугну садар болгу дег, ынчалза-даа чүү-даа чок болган.

Изиг кончуг кагыдып кээр. Спортчулар демир-хууннарга, көрүкчүлер шилдерге Улуг-Хемниң борангай хирленген чылар суун дажыглап ижип турду.

— Бо стадионнуң бир кыдыынга, арыг суглуг кудукта кылган болза!

— Кызыл квастан ядараандыр аа? — деп чугаалар, хомудалдар-даа дыңналгылаар.

Шынап-ла ындыг бе дээрге ол хүннерде квасты, аъш-чемни хоорайның серин хөлегелиг парыгынга-даа, кудумчуларынга-даа садып турган. Чоң чыылган хүннерде ол стадионга квастан эгелээш, аъш-чемйи садарын органзастаары күзенчиг.

Ол ышкаш база бир күзенчиг чүве болза «Совет Тываның 5 чыл ою» стадионнуң көрүкчүлер олурар черлеринге хүнден, чаъстан дуглаар чүвелерни кылыр болза магалыг болгу дег. Аңаа арыг суг черле турза чогуур. Бо стадионга улуг-улуг спортчу маргылдаалар бо-ла болу бээр апарган чүве болганда, ынчангаш бүгү талазы-биле таарымчалыг байдалды тургузар болза аар деп көрүкчүлер санал бар.

С. ВИКТОРОВ.

«Билдинмес кижиниң чугаазы» деп чаа кино республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн.

КАЯА ӨӨРЕНИРИӉ?

Кызылда күрүнениң педагогика институду 1981—1982 өөредилге чылында дараазында факультеттерниң 1-ги курска хүндүскү өөредилгеге студентилер хүлээп алырын чарлап тур:

Физика-математика факультеди — математика болгаш физика тускай эртемниг башкыларны белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Филология факультеди — тускай эртемнери: национал школага орус дыл болгаш литература (үндезин национал-дылгарны хүлээп алыр); орус дыл болгаш литература, тыва дыл болгаш литература. Национал школага орус дылдың болгаш литератураның, тыва дылдың болгаш литератураның башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди — биология болгаш химия тускай эртемнерниң башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Эге өөредилгениң факультеди — педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы тускай эртемниг эге класс башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы 4 чыл.

Институтка кирерлер дараазында экзаменнерни дужаар: **физика-математика факультединге** — математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле); **филология факультединге** — национал школага орус дыл болгаш литература тускай эртемге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга болгаш литератураға (аас-биле, орус дыл болгаш литература база тыва дыл болгаш литература тускай эртемнерге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле болгаш аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), дашты-кы дылга (аас-биле) азы тыва дыл болгаш литератураға (аас-биле): **биология-химия факультединге** — биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле); **эге өөредилгениң факультединге** — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле болгаш аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), тыва дылга болгаш литератураға (аас-биле).

Билдириишкиннерни дараазында документилер-биле кады хүлээп алыр: ортумак эртемниң дугайында документизи (бодуун), № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, бөрт чокка тырттырган 3×4 см хемчээлдиг 8 фото-чурук, ажыл стажы чок кижилерге директорнуң, класс удуртукчузунуң болгаш школаның хөй-нийти организацияларының удуртукчуларының адын салганы характеристика, бүдүрүлге стажтыглар сөөлгү ажылдап турган чериниң удуртукчузунуң, а ол ышкаш партия, комсомол болгаш профэвилел организацияларының бадылааны характеристиканы дужаар. Характеристикага үш удуртукчунуң холунун үжүүн салганы болгаш таңманы басканы албан турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниден халашканнарга шериг кезээниң командылалындан характеристика эккээри албан эвес.

Ажыл стажтыглар хүлээп алыр комиссияга билдириишкин киирерде хамааржыр районнардан өөредип чоруткан бижикти кожар ужурлуг.

Паспортун болгаш шериг билеин (шериг херээнге кирр бижидилге херечилелин) институтка экзамен дужаап бору экзээр.

Билдириишкиннерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң экзаменнери август 1-ден 20-ге чедир эртер. Студентилер саныга август 21-ден кир бижиир.

Кирериниң экзаменнерин дужаап турар үеде чугула негеттинип турар кижилерге ниити чурттаар чери бээр.

Кожар ужурлуг документилерн-биле кады билдириишкиннерни дараазында адресче чорудар: **667000. Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 34, пединститут, хүлээп алыр комиссия.**

Тываның кооператив училищези 1981—1982 өөредилге чылында өөренир сургуулдар чыып турар.

17-35 хар чедир назылыг, 10 класс дооскаинарны училищеге алыр. Садыг салбырынга өөренириниң хуусаазы бир чыл, кулинарнынга — ийи чыл, хлеб бжыырарының—бир чыл.

Өөренири күзээннер дараазында документилерни киирер: билдириишкин, эртеминин дугайында документ, паспорт, районнуң, сельсоннуң, ажылчын кооперациязының өөредип чоруткан бижии, 3×4 хемчээлдиг үш фото-чурук, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

Документилерни дужаар хуусаазы — июль 5-тен август 15-ке чедир.

Хүлээп алыышкын комиссиязының кежигүннери документилер хүлээп алыышкынының үезинде өөренип карип турар кижи-биле беседалажыр.

Училищеге кир саназы — кирериниң экзаменнери чокка август 20-де.

Садыг болгаш кулинария салбырынга киргеннер айда 32 рубль, а хлеб быжырарының салбырынга киргеннер 70 рубль стипендия алыр. Чурттаар чери чок кижилерге общежитие бээр.

Училищеге өөренгенниниң чылдары күш-ажыл стажынга кирер.

Училищениң доозукчуларынга садыгжының, дөртку разрядтың поварының, дөртку разрядтың хлеб быжырыкчызының квалификациязын тывысканының херечилелин бээр.

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы бир ай хуусаалыг белеткел курстарынга өөренир дыңнакчыларны чыып турар.

Техниктиг дээди өөредилге черлеринге кирери-биле дыңнакчылар математикага, физикага, орус дылга болгаш литератураға белеткелди эртер.

Курстарга кирерин күзээннер КПИ-ниң Кызылда филиалының директорунуң адынга билдириишкинни киирер.

Өөрениринниң төлевири кылдыр 15 рубльди № 14107 санче почта дамчыштыр шилчидер. Өөредилгениң хевири — кежээки. Кичээлдер июль 1-де эгелээр.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4. Өрээл —215. Телефон 2-29-92.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның өөредилге комбинады дараазында мергежилдерге өөренирин күзээннерни курстарга өөредири-биле чалап тур:

Автокран машинизи — өөренир хуусаазы 1,5 ай. Чолаачы мергежилдиглерни хүлээп алыр.

Дашчы — өөренир хуусаазы 3 ай.

Шеверлекчилер — өөренир хуусаазы 2 ай.

Өөренип турган үезинде айда 75 рубль стипендия төлээр, хоорайда чурттавайн турарларга общежитие бээр. Кичээлдер доозулган соонда каттыжыышкынның тудуг организацияларынга ажылдап болур.

Бөлүктер четчеленген соонда кичээлдер эгелээр.

Айтырар адрези: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузу, 7. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның өөредилге комбинады.

Красноярскэстудугиуң «Абаканэнергопромстрой» тудуг эргелелиниң сантехниктиг ажылдар кылыр 4-кү КМК-зы Хайыракан болгаш Чаа Чаа-Хөл суурларда тыва участогунга ажылдаары-биле: 3—6 разрядтарның слесарь-сантехниктерин, 4—6 разрядтарның газоэлектросварщиктерин, хоолай салыр слесарьларны, сантехниктиг ажылдар талазы-биле дуржулгалыг прорабты чалап турар.

Ажыл төлевирин кылганын ёзугаар бээр, өске черден келгеннерге турум эвес байдалдыг ажыл дээш 30 хуу немелде төлээр. Баштайгы чылда ажылдаанының соонда үр чылда ажылдааны дээш акша шаңналын тывсыр болгаш өг-бүлелиг кижилерге квартираны болгаш бот кижилерге общежитиени ажылдап турар черлеринге тыпсыр. Тыва участокка ийи чыл ажылдаанының соонда прораб кижиге Абакан хоорайга чаагайжыды туттунган квартираны бээр. Шак-ладыг квартираны ажылчыннарга ол участокка 2—3 чыл ажылдаан соонда бээр.

Айтырыг тургузар адрес: Хайыракан суур, 4-кү КМК-ның участок начальниги.

ШИЛЧИДИЛГЕЛИГ САНАЖЫЛГА ҮЕНИ КАМНААР

Өг-бүле бүрүзү-ле ай санында квартира, электри энергиязы, газ, телефон, уруглар садыазы яслизи, уругларның музыка школазынга өөренгени дээш ажаалга кассаларынга баар, боттары ол бүгү дээш туда санажып, төлээр апаар болгай.

Ажаалга кассаларының салыкчыларга чедирип турар ачы-дузаларының бирээзи шилчидилгелиг төлевир болур. Ону ажыглааш, кижилер ажаалга кассаларынга барбайн-на айыттынган төлевирлерни шилчидилге-биле кылдырып, шак-үезин дыка камнап ап болур.

Силерниң дааскаңнар ёзугаар ажаалга кассазы боттарының хууда счёдуңардан чогуур организациялар, бүдүрүлге болгаш албан черлеринче бүдүн кварталдың, чылдың азы ындыг төлевир доозулгуже чедир-даа үе иштинде кандыг-даа төлевирни шилчидер.

Ол ышкаш салдыышкындан чаңгыс удаа төлевирни шилчидип база болур.

Кайда-даа ажаалга кассазындан шилчидилгелиг санажылгаларның бланк-бүрүткелин ап болур.

Боттарыңарның шак-үенерни оон-биле камнап алыңар!

Ажаалга кассаларын дамчыштыр шилчидилге-биле санажыр арганы ажыглаңар!

ТЫВА АССР-НИҢ АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧАРЛАЛ

Июнь 27-де эртенгиниң 10 шакта, Тываның күрүне филармониязынга республиканың бирги хөөмей фестивалы эгелээр.

Фестивальга Башкир, Калмык, Тыва АССР-лериниң, Даг-Алтай, Хакас автономнуг областарның болгаш Иркутск областың хөөмейжилери киржир.

Июнь 28-те, кежээ 7 шакта, республиканың хөгжүм-шии театрынга Тываның комсомол шаңналының лауреады күрүнениң ырының болгаш танцының «Саян» ансамблиниң база совет ырының Бүгү-россия «Сочи-80» конкурузунуң лауреады «Аян» ансамбльдиң артистериниң киржилгези-биле хөөмей фестивалының лауреаттарының концерти болур.

ИЮНЬ 23-ТЕН 25-КЕ ЧЕДИР
ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮНЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Бирги фильм—«Луганың камгалаа шугуму». 10.50—Кызыл Тук ордениг Кара далай флодунуң ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 11.30 — «Бистиң аныяктарывыс». Документалдыг фильм. 11.55 — Медээлер. 12.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.35 — Лиепая хоорайның камгалалының 40 чылынга. «Отка бүргеткен хоорай». Документалдыг фильм. 14.55—Латви ССР-ниң күрүнениң үлегерлиг ниити ырының концерти. 15.25 — Уругларга фильм. «Шок болгаш Шер». Уран-чечен телефильм. 16.30—«Горизонт» Ленинградтан дамчыдылга. 17.40 — «Эрги болгаш чаа ырлар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Советтер болгаш амыдырал». 19.30 —П. Чайковский — Фортепиано биле оркестрге № 3 концерт. Делегей конкурузунуң лауреады М. Плетнев күүседир. 19.45—«Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Ийиги фильм.—«Пулково куржаа». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Чаңгы». Г. Шергова эрттирер. 22.25 — 22.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 13.05 — «Хөгжум чагыы». УССР-ниң алдарлыг артизи Л. Забелястая. 13.40 — «Дагдыныкчы». 14.10 — Футбол тайылбыры. 14.40 — «Чаңгыс актёрнуң театры». С. Юрский, В. Золотухин. 16.00 — 18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Харысалга чоктуң уржуу». Документалдыг фильм. 18.20 — «Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар. 18.45 — «Чымчак сеткилдиг хайы-биле». Уран-чечен телефильм. 19.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Фиктиң ужуралдары». Мультфильм. 20.15—Спорттуң беш хевиринге делегей маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Эр улуска өпей ыры». Уран-чечен телефильм. 22.45—«Пейзаж». Документалдыг телефильм. 23.00— 01.00 —Балет артистериниң делегейниң IV конкурузу. 3-кү ээлчээ. 1-ги хүну. ССР Эвилелиниң күрүнениң Улуг театрындан дамчыдылга.

ИЮНЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 1-ги кезээ. Ийиги фильм—«Пулково куржаа». 10.20 — «Кино аян-чоруктарының клуву». 11.20 — «Волгада дуруг бар...» РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Сметанниковтуң киржилгези-биле концерт. 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — ССРЭ биле Афганистанның аразынга керээге ат салганынга Кинопрограмма. 15.00 — «Орус чугаа». 15.30—«Горнистер, кыйгыга харыылаңар» 16.00— С. Франк—Ре минор симфония. 16.40 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». «Брянскиниң машина тудуушкунунуң заводу» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективиниң ажылының дугайында.

КЫЗЫЛДАН

16.55 — «Отчугаш». 17.25—«Ыт болгаш моортай». Мультфильм. 17.40 — «Бистиң почтавыс». 18.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». 18.30—Телемедээлер (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Бүзүрелдиң хоойлузу». Эртем-тайылбырлыг фильм. 19.20 — «Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Бүзээлээшкин». Уран-чечен телефильм. 2-ги кезээ. Бирги фильм — «Ленинград метроному». 21.00 —«Үе». Информастыг программа. 21.35—«Автомобиль хоорайның амыдыралы». Документалдыг фильм. 21.45 — «Чүү? Каяа? Кажан?» Телевикторина. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Спартак» — ЦСКА.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Барабанчының салым-чолу». Хөй серияльг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 13.05 — Саами (Финляндия) ансамбльдың концерти. 14.00 — «Шортанның айыткалы-биле». Мультфильм. 14.30 —«М. Луконинниң шүлүк чогаалы». 15.05 — «Экран өңнүктерин чыып тур». 15.55 — 16.55 — Чапсар. 16.55 —Марий АССР-ниң уран чүүл мастерлериниң болгаш коллективтериниң концерти. 17.45 — «Эртем амыдыралы». 18.15 —«Хөглүг үннер».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — Чарлалдар, реклама. 18.55—«Кыргаан бора-хөкпештер». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Валя угбайның чугаалааны». 20.15 — Мозамбик Улус Республиканың ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Гранит ортулуктар». Уран-чечен телефильм. 23.00 — 01.00 — Балет артистериниң делегейниң IV конкурузу. 3-кү ээлчээ. 2-ги хүн. ССР Эвилелиниң күрүнениң Улуг театрындан дамчыдылга.

ИЮНЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Бүзээлээшкин». Уран-чечен фильм. 2-ги кезээ. Бирги фильм—«Ленинград метроному». 10.45 — «Бар-даа болза, эльдептиг». Профессор С. П. Капица эрттирер. 11.45 — Ыры төнчү чок» фильм-концерт. 12.10 — Медээлер. 12.15—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35—«Бистиң кижи бүрүзүнге хлеб». Документалдыг телефильм. 15.25 —«Шыдыраа школазы». Түннел дамчыдылга. 15.55 — «Сомбреро». Уругларга уран-чечен фильм. 17.00 — М. И. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко ырлаар. 17.00 — Мозамбиктиң национал байырлалы — Хосталга хүнүнге. Кинопрограмма. 17.40 — «Аныяктарның чогаадылгазы». 18.10— «Миллионнарның ленинчи университеди». «Кижизидилгени комплекстиг чорудар». Кадрларны шилип алырынга болгаш кижизидеринге партия организациязының ролюнуң дугайында. Дамчыдылгага СЭКП Рязань обкомунуң бирги секретары, Н. С. Приезжев киржир. 18.40 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

18.55 — Телемедээлер. (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

19.10 — Спорттуң беш хевиринге делегей маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 19.50 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Бүзээлээшкин». 2-ги кезээ. Ийиги фильм — «Искра» операция». 21.00 — «Үе». Информастыг программа 21.35 — «Төрээн чурт чүден эгелээрил». Фильм-концерт.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Кайгамчык» өөредикчи». Уран-чечен телефильм. 13.15— —«Үениң өңнери». Документалдыг телефильм. 13.45 — М. Глинка — Улуг секстет. 14.10 — «Чаа өглеңгеннерниң телеклуву». 15.25 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 16.00 — 18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 —«Оттуг хемниң хевири». Документалдыг фильм. 18.20 — «Техниктиг информацияның медээлери». 18.35 — «Эң кол дүргени». Документалдыг фильм. 18.55—Медээлер (тыва, орус дылдарга). 19.10 — «Камналгалыг болгаш хумагалыг чорук дээш». 19.40 — Чарлалдар. 19.45 — «Аас-кежик дилеп». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Далайга ужуралдар». Мультфильм 20.15 — Делегей айтырыгларының талазы-биле беседа. СЭКП ТК-ның чанында Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизи Л. М. Замятинниң чугаазы, 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Аннаның аас-кежии». Уран-чечен фильм. 22.55 — 23.25 — «Михайло Ломоносов». Документалдыг фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 29—34 градус чылыыр.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 31—33 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кино

ИЮНЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Буг хемден Висла чедир». (2 серияльг) 9.30, 12.10, 17.30, 20.20 **«Дөртен бир»** 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилерниң ужуралдары» (2 серияльг) 9.30, 16.00, **«Истелге»** 13.15, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын арттыг кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Васек Трубачев болгаш оон эштери» 14.30, **«Ынакшылдың мөңге тоожузу»** (2 серияльг) 16.30, 29.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТР»: «Дөрт мушкетёр» (2 серияльг) 14.10, 17.00, 19.50 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тиражы 17866 Чагыг № 1267.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР